

Մ Ի Օ Ն

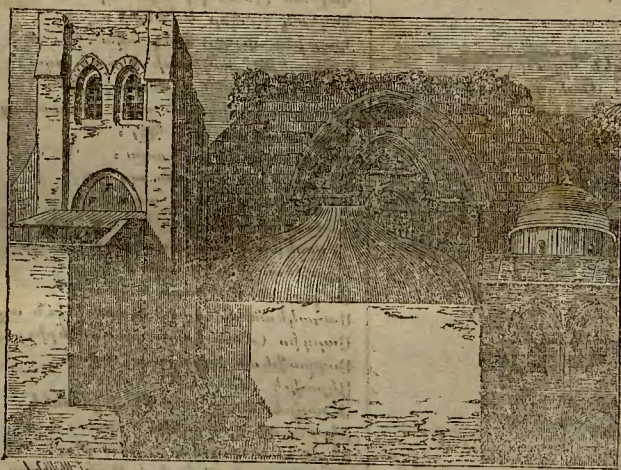
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՐԳԵՅԷՆ ԲԵՆԵՄԷԼԻՆՆ ԳՐԵԳԻՏԵԼՆ

ԵՒ ԳԵՂԵՅԵԼՆ

ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

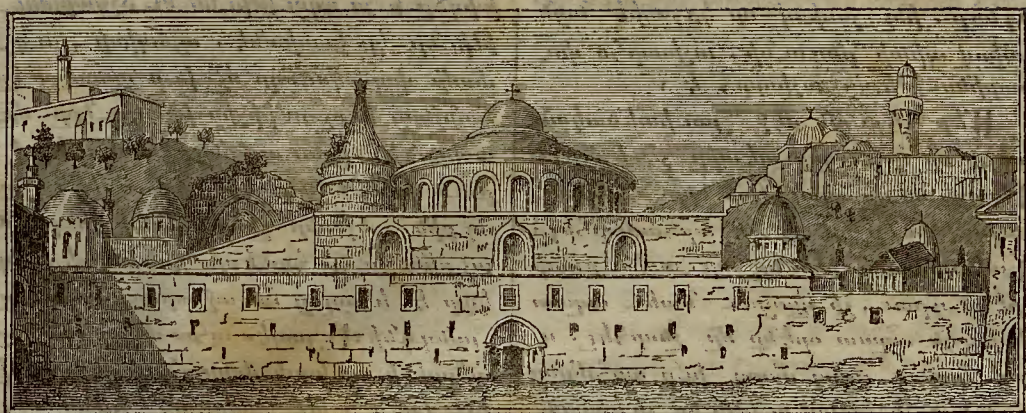
ՇՐԺԸՆ ՄԷԼՄԵԼՆ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԵԼՆՑ

1868

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒՆ 2

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏԱԿԱՆ 29
1868

ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՃԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍՏՈՒԹԻՒՆ

(Հարուստութիւնն է վերջ առն թիւ 1):

Ինուծեան ամենիմասա Արաբիք
արեւելքըր այնպիսի հաստատուն օրէն
քի մը մէջ դրած է, որ անհնարէ խո
տորիչ կամ խախախլ արարածոց մէջ
մարդը միայն ազատ ստեղծուած կ'երե
ւի, իբրեւ թէ սահման կամ օրէնք չը լռուի.
այս թիւը կարծիքը պահապանեց զմարդ
իւր փեմական բարձրութենէն նուա
տութեան և անպատուութեան ազմին
մէջ, ուր միանգամ դրոյրը եթէ յա
մառէ, դժուարաւ կրնայ ելնել: Հաս
անգամ ազատելու համար բրած անկա
նան ջանքը և միօրինակ ճիշդ զինքը ա
ւելի խորը սուղելու՝ քան թէ փրկելու
կը նարատէ: Կը խոստովանիմք, որ մար
դըս միայն իւր սահմանին մէջ ազատ է.
սակայն իւր սահմանէն դուրս անցնե

լու ազատ է. է ազատ անկողիքի գոր
ծելու ամեն բան. է ազատ իւր կրից
առաջնորդութեան հետեւելու, է
ազատ անհատական շահու համար հա
տարակոց իրաւունքը զսկելու, վեր
ջապէս է ազատ ընել ինչ որ վնասա
կար է և անպատիւ, ինչ որ անիրաւ է
և վատ: Իւր սահմանն է այս, եթէ
յանդգնի իւր այս սահմանէն անցնիլ,
օրէնքը իւր բարեոյն համար կը հսկէ
և սանձը կը քաշէ. եթէ օրէնքը խու
ւ կայր ըլլայ, կամ ինք առանց անոր
անսայու իւր երեւակացած վայրենի
ազատութեան հետեւի, Կախախա
մութիւնը աւելի ազատ է անոր արդար
փոխարինութիւնն ընելու, և այն ա
տեն իւր կարծած ազատութիւնը իրեն

չօքներ . ինչ չափով որ կը չարիէ նոյն չափով պիտի ընդունի . աշխարհս փութարինութեան աշխարհ է :

Սէր հոգւոյն մէջ յաւիտենական օրէնք մը կայ , զոր պէտքը չէ եղծել . Իստաւոր մը կայ հոն որուն ազդարարութիւնը պէտք չէ արհամարհել : Նախախնամութիւնը որ ամեն բանի օրէնք դրաւ , չի զլտցաւ նաեւ ազատ մարդոյն ազատ օրէնք մը շնորհել . ուրով կարող ըլլայ մարդ իւր սահմանը ճանչնալ և ազնուութիւնը չի կորսնչուցունել . այս օրէնքն է խիղճը , որ եթէ անսամբ անոր կրնայ մեր ամեն գործերուն մէջ օրինաւորն ու ապօրինաւորը ճանչցունել . իւր պաշտօնն է մեր աւանանական միտումները մեղի խմացունել և մեր վեհութիւնը յիշեցնելով ըրած անարժան գործերնուս վերայ ըղ մեղ ամաչեցնել . խիղճը՝ ըստ որում օրէնք , ունի պատիժ մը . որ է այն խայթը , որով կը տագնապէ և կը տանջէ իւր ազդարարութեան դէմ մեղանջող զխայտն սիրտը : (Յայտնի է որ այս տագնապը չըզգացողը կամ գաղան է և կամ անզգայ) :

Իսկ ո՞վ է այս անմահ օրէնքին հաւառակողը : — Վրբք : Ո՞վ է կրկն կառավարը : — Կամբք : Եւ ո՞վ է կամոց իշխանը : — Ընտելաւ բանք : Ըրդքանի որ բանը , այսինքն միտքը իւր կատարելութեան հասած չէ . քանի որ ուղիղ մշակուած չէ , կամբք իւր բաղձանաց մէջ անկարգ է , հետեւաբար կիրքերն անզուսպ կ'ըլլան . որչափ որ կիրքերն անզուսպ ըլլան , խիղճը խառաւած կը մնայ . և ուր խիղճը խառաւած է , հոն օրինաւորութիւն չի կայ . « խիղճը պայծառ ջահ մ' » է , թէ որ վատ թար կիրքերով մրձուտած չըլլայ : Վրբքերը չենք թուեր հոս . միայն կարծ խօսքով կ'ըսենք որ . ուղիղ բանի դէմ եղած բոլոր ձգտումները վատ կիրք մը կը յուղեն . այս յուղումը կը խաւարէ

խիղճը և ուղղութիւնն ու ճշմարտութիւնը կը խափանէ . այսպիսի յուղմամբ վարակուողը ո՞չ իւր պարտքը կը ճանչնայ և ոչ ուրիշին իրաւունքը . միտացածին իրաւունքներ ստեղծելով , բուն իրաւունքը կը յափշտակէ . իւր աչքին գերանը չիտեսնելով ուրիշին աչքին շուղը հանելու կ'աշխատի . ինք կոյր է՝ և այլոց առաջնորդ ըլլալու կը յանդգնի : Եւսպէս ահա մարդ կ'իյնայ այնպիսի սոսկալի վրիպանաց մէջ , որով թէ իրեն և թէ նմանւոյն համար ալեւտալի հետեւանաց պատճառ կ'ըլլայ : Իսկ երանի թէ մէկ անգամ սխալելով խրատուի և ուրիշ անգամ նոյնը չի կրկնէ . որով փորձէն օգուտ քաղած կըլլայ և ուղղութեան ու կատարելութեան գիմելու կը տրամադրուի :

Իսկ տակաւն շատ քիչերը այս կենսատու միջոցն ի գործ կը դնեն . իսկ կամակոր յամառեալը եթէ առաջին անգամ հակառակորդին ներողամտութեան կամ տկարութեան հանդիպելով՝ իւր անիրաւութեամբը յողթաւ նակել յաջողի , այնուհետեւ ալ համարձակ կը մղուի գիտութեամբ և կամաւ սխալելու . կամ թէ ինքզինք իրաւանց տէր կարծելով և ամենուն յողթող ու ամեն բանի կարող երեւելու յիմարական խորհրդով իրեն չի վերաբերած գործերու մէջ կը նետուի իբր իրաւագէտ և ճշմարտասէր . բայց քանզի այսպիսին խորամանկ և նենգաւոր ալ կըլլայ , ուստի մինակ չի գործեր . իրեն համամիտ արբանեակներ տը կը գտնայ . անոնցմով կը մղուի յասպարէզ : Եւսպին գիմադրութենէ մը ետքը խղճին սոստիկ հարուածը կըզգացունէ իւր ապօրինաւոր ընթացքը . բայց յամառեալ ըլլալով չանտար անոր կարկիս անտեղի պատճառներ և փառտեր գտնել . սուտ ու սխալ հետեւութիւններ հանել . ըստ հաճոյից օրէնքներ մեկնել : Իւր չար գործը բարի նը

պատահաւ ըրած ըլլալը կը ցուցունէ . իսկ ուրիշին թէ գործը և թէ նպատակը բարի եղած ատենն անգամ զայն գէշ կերպով կը մեկնէ , այսու ամենայնիւ դեռ կը պարծի և կը համարձակի ըսել թէ այս ամենը հասարակաց օգտին և ճշշ մարդութեան համար կ'ընէ . այս է իւր պատասխանը , որուն կը հակադրի գործը հանդերձ հետեւեանօք . . . վասնզի բուն նպատակն այն չէ . այլ՝ անպարկեշտ կիրք մը ունի առաջնորդ և չար կամք մը նպատակ . ինչ կրիւք որ վարակած է , նոյն կրից թերագրութեամբը պիտի գործէ . որուն հետեւեալ թիւնն ալ ըստ այնմ պիտի ըլլայ : Վստիտիք թէ ուղղակի և թէ անուղղակի հասարակութեան փնտրակար են . քանզի միշտ առաջաց սերունդը դէպի չարը պիտի առաջնորդեն իրենց օրինակով . մահաւանդ երբ այսպիսիք հասարակութեան մտքին և սրտին աւելի մեծ յարաբերութիւն ունին . ինչպէս են ծնողք , եկեղեցականք , ուսուցիչք , իշխանք և հեղինակք . սրբ իրենց խօսքէն աւելի գործքով սրարտին օրինակ ըլլալ : Վթէ քանի մը եկեղեցականի ապօրինի ընթացքը առիթ կ'ըլլայ եկեղեցականները բոլոր մէկ ջուրով լուալու , անշուշտ իշխաններու ուսուցչաց և հեղինակաց անարդար ընթացքն ալ առիթ պիտի լինի անոնց բոլոր տեսակին անպատուութեանը , թէ և սխալ հեռեւութեամբ : Վհա մենք այսպէս կը գտնանք ազգին յետադիմութեան և ուսումնականաց անպատուութեան ու թշուառութեան պատճառը , առանց մոռնալու ուրիշ պատճառներն ալ , որ թէ առ այժմ մեր նպատակէն դուրս են , և թէ անոնք ամենն ալ այս պատճառին կրնան վերածուիլ :

Յայտնի է որ այսպիսի մարդկանց խիղճը թմրած կ'ըլլայ , կամ թէ ըսենք՝ խղճին իշխանութիւնը անանց վրայ ազդեցութիւն չունի . քանզի կամքը ա-

նոր դէմ ըմբոստացած է . մինչ զի եթէ շատ նեղի մնայ , անոր ազդեցութիւնը նախապաշարման կուտայ , առանց զգալու որ ուրիշ աւելի տմարդի նախապաշարման մէջ կ'իյնայ : Խղճի այս կերպ թմրութենէն չերեակցուած չարիքներ մտան մարդկային ընկերութեան մէջ և բարոյականութիւնը աղարտեցին , զոր վերստին կանգնելը կարճեմ անհնար պիտի ըլլայ . առանց վեհագոյն զօրութեան մը ներկայութեանը : Վայց խիղճը չմեռնիր և ոչ ալ կը խուսէ , նա անմահ է , և միշտ պիտի մնայ հոն իւր խթանը մղելու համար :

Չարմանալի բան է որ տիպաւին չարութեան վրայ պործող անձինք բարութիւն արտադրելու խոստումով սրտեր գրաւելու կը յաջողին . զարմանալու բան է որ անձին օգուտը ամեն նուիրական պարագրէէ վեր դասողը կը կարողանայ յանուն հասարակաց օգտի , յանուն բարեխրութեան և անմեղութեան մտքեր խաբելու , այնպիսի մտքեր որ կ'երեւի թէ քիչ մը խորհիլ գիտեն . զարմանալու բան է կ'ըսեմ որ մարդիկ ըրածնուն գէշութիւնը ճանչնալու , սխալմունքին ուղղելու տեղ , ուրիշին յանցանքը մէջ կը բերեն և տնով արդարանալ կը ձգեն :

Վայց չէ կարելի արդարութեան առջև անմեղ սեպուիլ , երբ մէկը ըստուգիւ մեղաւոր է . իւր վրայ եղած յանցանքը չի սրբուիր զայն ուրիշ մի ալ գործած ըլլալուն համար . սիկրալայ թող ըլլայ , յանցանքը միշտ նոյն է , փոխարինութիւնը միայն զայն կրնայ սրբել , այսինքն՝ ճանչնալ , զղջալ և ալ չմեղանչել : Պէտք չէ խաբուիլ , կերպարանքի , ձեւի , խօսքի և այլն փոփոխութիւնը մարդս չեն կրնար առաքել նացունել , առաքինութիւնը շարունակեալ արդեանց վրայ կը կայանայ :

Շարքը ինչ դոյն և փայլ ունեւոյ՝ միշտ շարք է . առեւելոյթ տեսիլը որ

չափ սաստիկութեամբ մեր տեսութեան
ընդհարի, միշտ երեւոյթ է, ուրուա-
կան է այն. անոր իրական ըսելը ար-
կարամտութիւն է. խորհող մտքերը
աղէկ հասկըցած են որ այսպիսեաց
գործոցը մէջ ոչ հաստատութիւն, ոչ
կենդանութիւն և ոչ ալ իրականու-
թիւն կայ, վասն զի անձնական նկա-
տումի համար ուրիշ զոկել կայ, վասն
զի կամապաշտութիւն, յանդգնու-
թիւն և աներեսութիւն կայ, վասն զի
յամաութեամբ խղճի թմբութիւն
կայ. . . և դեռ ևս չստ մի վասն զի
ներ որ օրինաւորութեան պատրուա-
կաւ ազգին տունը կը քակեն, ազ-
գասիրութեան դիմակաւ ազգին հո-
գին կը հանեն: Արդ քանի որ չա-
րիքը բարեաց կերպարանքով կը ներ-
կայանայ և զինքը դգաւորներ կ'ունե-
նայ. քանի որ ստորին կիւղքեր ու անարգ
նկատումները գործերու առաջնորդ
են, մինչդեռ մարդիկ իրենց կամ
մասնաւորաց շահուն համար յանուն
խղճի նոյն խի խիղճը կը խաւարեն, և
մինչդեռ, յաւօք սրտի կ'ըսենք, այս ա-
մենը անուրանալի իրողութիւններ են.
ուրեմն ստոյ շարունակութեան մէջ
անհնար պիտի ըլլայ խաղաղութիւն և
'ի ըստ անոր յառաջագիմելու յոյս
ունենալ. վասն զի յառաջագիմելու
աղբիւրները մենտալաճառութեամբ խա-
փանուած է հասարակութեանէն, զերկ-
եայը միշտ զրկեալ, ակարը միշտ ակար
և ընկճեալ է: Բռնաւորը կը հարբա-
տահարէ, զօրաւորը կը յողթէ, ստա-
խօսը կը խաբէ և աւագակը կը կողար-
տէ. համայն և այնպէս չարիք չը սեւ-
ուիր, ինչու որ ամենքն ալ իրաւունք է
կը գոչեն:

Արդին իւր հօրը ստացածքը կը
կողարտէ և հօրս ինչը իմ է ըսելով ար-
գարանալ կ'աշխատի, գժբաղդաբար
ձայնակից և պաշտպան ալ կը գտնէ,
այսպէս աւանց հօրը հաճութեան ա-

նոր ընչից կը տիրէ և խղճի վկայու-
թեամբ ըրած կ'ըլլայ. ահա խիղճ մը որ
ինչ օրէնքի հնազանդ լիլ չի գիտցուիր:

Ե.

Ահա ուրիշ ճիւղ մ'ալ: Երգիկը
խոհուն և ուղղադատ համարող մէկը,
գրքի մը գուռը կը կարդայ. սէր հե-
ղինսկին կամ 'ի լոյս ընծայելու համար
առատաճեւնող բարերարին անուան
նու իրուած չորս տող երախտագիտու-
թեան ուղերձ մը կը տեսնէ. ինք չարա-
միտ ըլլալով թիւր կը մեկնէ, և ուրիշ
ներս ալ կը համոզէ որ այն առատաճեւ-
նութիւնը կամ աշխատութիւնը ըկ
այս գավթոտից ակնկալութեամբ ըրած
է. ահա յառաջագիմական մը որ բո-
լոր անմիտ յետագիմականներէն աւելի
փաստակար է յառաջագիմութեան: Այս
սպաշնորհ, այն բարերարին արդեամբ
բը կը ծոխանայ, կը դարգանայ, միտքը
կը մշակէ և քանի մը տող շնորհակա-
լիքը շտա կը տեսնէ. ո՛հ, ստիւում կը
պատճառեն արդարեւ այս ամենը,
քանզի ասոնք մարդկային սիրտ կրողի
գործեր չեն, և չը գիտեմ ինչ անուն
տալու է, ինչու որ գաղանաց մէջ ան-
գամ երախտագիտութիւն կայ, որք
զանազան շարժումներով կ'ուղեն յոյս
նէ երախտագիտին իրենց դգայումը.
բայց այս մտքը, բանական էակը,
գերադայն կատարելութեամբ ծոխա-
յած արարածը չուղեր երախտիք ծանչ-
նալ. վասն զի իրեն ինքնասիրութեանը
կը դպչի: Բարեւոյն անդգայ այս սիրտը
ուշիմ, նրբամիտ և հնարագէտ երե-
ւիլ կ'ուղէ. ուտոյ ամեն բան իրեն
ճարտարմտութեանը կ'ուտայ, որն որ հա-
տարակայ բար. այն յեղին ու ուտիճն է.
վասն զի բաղմութեան օգուտը կը
պառէ և առարկիւնութիւնը կասկածե-
լի երկ ցընելով. ճշմարիտ առարկին
անխօտութեան և անգործութեան կը
մատնէ, բոլոր ըրածները խղճմտանաց
վկայութեամբ ըրած կը հռչակէ. ահա

քեզ խօսքի և դործքի ներհակութիւն, ահա ճշմարտութեան դէմ ընդ դէմ մարտութիւնն : որն որ չէ թէ միայն որ և իցէ միջոցով չի խրատուիր : այլ նաեւ կը յարգուի և կը գովուի :

Հասարակաց վրայ հոգ ունեցող իշխան մը երբ իւր ժողովուրդը լաւութեան մէջ պահելու նպատակ ունի, մոլին կը պատժէ և առաքինին կը վարձատրէ : որով աղնիւ և բարեբալայ մարդիկ կը շատնան և փոխանակ նենգաւոր խաբէբայներու, կը համարձակին իւր քով յաճախել հաւատարիմ և ճշմարտասէր մարդիկ, սորմէն զայն ատեն միշտ հեռի կը շրջեն և առանց հրաւերի չեն մերձենար : այն ատեն օգտակար և կենսատու խորհուրդներով կըսկին կարգադրուել ամեն բան, հիանալի կերպով կը աւրածուի ժողովուրդին մէջ խաղաղութիւնն ու երջանկութիւնը, չորերը նարստափած, կրտսիրութիւն կամ բարիբալայ և կամ արդարութեան երեւոյն խոյս տալ :

Իսկ երբ իշխանը անհոգ է, երբ չարաբարոյները օր յաւուր երես կանտեն և սասախօսները վարկ կկատանան, այն ատեն հարկաւ անարկին զգուսնօք ետ պիտի բաշուի, վասն զի գիտէ նա որ այնչափ նենգաւորաց մէջ ճշմարտութեամբ չի պիտի կրնայ գործել կամ անոնց պիտի յարմարի, և կամ առանց օգուտ մը ընելու անպատիւ պիտի ըլլայ : գուցէ և պիտի մեռնի տաքածամ և սոցարդիւն : Աստի խոհեմութեամբ առանձնանալով սրտին մէջէն ելած վատուց վերայ տղաբաւ կը հարկադրի, արդէն մոլի մարդկան ուղածն ալ այս է : այնուհետեւ գործերու աղաւաղումը կըսկին, ժողովուրդի թշուառութիւնը կը տիրէ, առաքինաց քրտառու չհեծեծանքը կը լսուի և մոլները համարձակութիւն առած խրոխտ տոբարտաւանութեամբ ամեն

անլուր չարիք կը գործեն : մինչ զի չաւրութեան սոսկացող մարդիկ անդամաորոհով ըլլալու համար կըստփախն կամայ կամայ չարանար, ինչու որ «Պուտ խօսքեր մտիկ ընող իշխանին բոլոր ծառայներն ալ չար կ'ըլլան» : Այն այն իշխանին որ ինչեւիցէ նկատումի համար ամբարիշտ կը պաշտպանէ և արգող իւր իրաւունքէն կը դրկէ, թող ամեն օր կասկածի նա, ամեն րոպէի մէջ իւր կեանքը, հանգստութիւնը և երջանկութիւնը վտանգի մէջ է : քանզի ինչպէս կը յուսայ երջանկի ըլլալ քանի որ անմեղներու թշուառութեան պատճառ կ'ըլլայ : արդարութեան հատու սուրբ բարակ թելով կախուած է անոր գլխուն վրայ, ինչպէս Վանեստոս կ'երեւակցէր : «Որովհետեւ Աստուծոյ արդարութիւնը պիտի յայտնուի երկիւքէն» ճշմարտութիւնը անիրաւութեամբ բռնող մարդոյ բոլոր ամբարշտութեան ու անիրաւութեան վերայ :

Վնեն խոհակոն օրէնադիր չէ մօռցած պատիւ : սահմանել չարերու համար, վասնզի ժողովրդեան բարոյակաւորն ու զգեւոր և կեանքն ապահովելու գլխաւոր միջոցներէն մին ալ այն ըլլալը քաջ ճանչցած է : նոյնպէս և խոհեմ ծնողը խրատու մեղքին հետ գաւազանի օշինդրնալ կը խառնէ : դաւկին բարեբաւութեանը համար, և «Գաւազանը խնայող հայրը իւր որդին չի սիրէր» : մանաւանդ արդարութիւնն ալ կը պահանջէ որ առաքինները վարձատրութիւն և մոլները պատժուին : Սակայն այսօր այնպիսի յանցանքներ անպատիւ կը մնան, որ պատժուած յանցանքներէն աւելի վնասակար են, եթէ ուրիշին ստացուածքը կոտորող աւագակը պատժոյ արժանի է, ինչու ստախօսը անկէ աւելի չիպիտի պտուիւնի : նա ալ ուրիշին իրաւունքը կը

յափշտակէ և ճշմարտութիւնը կը պահէ . մանաւանդ ստախոսը տա առաւելութիւնն ալ ունի որ ճշմարտութեան գեղեցիկ անունին տակ ծածկուած՝ արդարութեան անունով կը մօտի և անիրաւութիւն կ'ընէ , ուրկէ զգուշանալու համար սե կնիք մը պէտք է ձախտին վրայ :

Ինչո՞ւ ապերախտը չի պատժուիր , որ ընդունելով արժանաւորաց և կարօտեալներու իրաւունքը՝ բացարձակապէս կ'ուրանայ զայն , որով թէ զըրկողութիւն , թէ յափշտակութիւն և բաժնէ կը լըյա և թէ երախտաւորաց ձեռքերը կը կտրէ , որ ուրիշին ալ չի բարերարեն . ասոնք են ահա հասարակութեան նիւթական ու բարոյական շահերը խախտողներ , ասոնք են եղբունաբործներու գլուխ . քանզի ասոնց ըրածը ամենէն սոսկալի չարիքներու աղբիւր կը դառնան , և սակայն աչքի չը դարնեն . ոչ որ այս բանին ուշադրութիւն կ'ընէ . ուստի և ուրիշ չարիք գործողներէն աւելի բազմաթիւ են . ամեն տեսակ ընկերութեանց հետ աւնարգել կը կենակցին , միշտ ժողովուրդին մէջ գտնուելով իրենց անպատիժ միտցած փխտը կը փոխադրուի շատերուն . թող աշխատի ազգասէրը , ուսումնասէրը և բարեկարգիչը որ ազգը յառաջադիմէ . միշտ պիտի տեսնայ որ իւր աշխատութիւնը ապարդիւն ելած են . քանզի որուն վրայ որ համարում ունէր , նա աւելի իւր սրտին վիշտ պիտի պատճառէ : Սկզբնական վատ ունակութեանց վրայ արուեստական մը տավարժութիւնն ալ աւելած՝ պիտի գործէ միշտ պատրուակեալ , մեծամեծ բաներ , պիտի խոստանայ և ոչինչ պիտի հատուցանէ , բարիք առաջադրելով չարիք պիտի սերմանէ , և երբ խայտառակութիւն պիտի համարձակի ըսելու որ « Հասարակութիւնը իմարժանիքս չի ձանջաւ » : Երանելով ազգ մը չէթէ միայն յառաջ

չերթար , այլ գէթ եղած տեղն անգամ չէ կարող կենալ . հակառակ հողմերու պատահող նաւու նման միշտ պիտի ծփայ , և եթէ հմուտ ղեկավարի մը չի պատահի , խորտակու ին անհրաժեշտ է :

Եւ սակայն ճշմարտութիւնը՝ որ միշտ կը հսկէ և մարդկան դէպ իրեն դառնալուն կը սպասէ , օրմը վերջապէս կը յայտնուի և կը խոյտառակէ այն ամեն խաւարային խորհուրդները , որք իրեն գէմ կենարով կ'ուղէին անյայտութեան մէջ թաղել . կ'երեւի անոնց՝ որք զինքը տեսնել չէին ուզեր . կը բանայ անոնց սրտին վարապօրը , ուր ծածկուած գաղտնիքները կը պարզուին և մարդկութեան միասակար խորհուրդները կը նշաւակուին : Եւ ասէն կ'ուղէ թշուառականը ետ դառնալ իւր ճամբէն . բայց վրէժինդիրներու բաղմութիւնը , տարածամ ստախոսը և ունակութեան զօրութիւնը չեն թողուր զինքը իւր նպատակին հասնելու :

Իբրեւ , ինչ սոսկալի է այն ատեն անոր վիճակը , հատարակութիւնը մէկ կողմէն , ճշմարտութեան յայտնուիլը և խղճմոսնայ արդար խայթոցը միւս կողմէն զինքը չարաչար կը հարուածեն . ասոնք այնպիսի պատիժներ են , որոնց առջեւ են խուսելն անկարելի է . գիտակցութիւնը՝ զոր ալ չի կրնար ուրանալ , միշտ իրեն պիտի ներկայացունէ ամեն բան , որ բաւիղ , որ մթութեան անթափանց խորշերն ալ մտնայ , արդարութեան այս արթուն ոստիկանները , միշտ իւր գործոց համարն ու դատակնիքը իրեն պիտի ներկայացունեն . միշտ պիտի կարգայ զանոնք , պիտի սոսկայ և քստմնելով ինք իրմէ զարհուրած փախչիլ պիտի ուզէ , սակայն զինքը պատասպարող խորշ մը անգամ չի պիտի գտնուի . իւր չարաչաք անձը շրջապատող ամեն բան իւր չարեաց քարոզ պիտի կանգնին , հանգիստ տեղ

մի, կարեկից սիրտ մը չի պիտի գտնէ, յաւիտենական արգարութենէ անիծուած՝ երեւեալ ու տառանեալ պիտի չըջի և իւր անվախճան դառնութեան փոքրիկ ճաշակը կենցաղոյս մէջ առնելով պիտի երթայ անոր կատարելագոյնը ժառանգելու, որն որ իւր նման յաւառեալ անդեղներու համար արգար Նախախնամութեան խորին խորհրդով սահմանուած է :

ՀԱՆԴԵՍ

ՊԼՐԳԵՒԵԼԵԸԽՈՒԹԵԱՆ

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԱՅԻՔԵԼԱՅԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԹՈՒՈՅՍ

Օրագրիս նախընթաց թուով ծառուցած մեր խոստման համեմատ կը հրատարակենք ահա յառանգաւորաց Վարժարանի տարեկան հարցաքննութեան արդիւնքը և ընդ նմին պարզեւարձիութեան հանդիսի համաժողովն կարագիրը ի գիտութիւն և ի մխիթարութիւն մեր հեռաւոր աղգայնոց :

Հարցաքննութիւնը սկսաւ Յուլիոսի 23ին և աւարտեցաւ ներկայ ամսոյ 5ին : Հարցաքննութեան առաջ կային էին՝ Հայերէն ընթերցմունք, աշխարհիկ թարգմանութեամբ, Քերականութիւն, գրաւոր կրթութեամբ, Պատմութիւն հին և նոր Կոտակարս նաց, բարոյական և վարդապետական բացատրութեամբ, Թուաբիւտութիւն, Գծագրութիւն, Ճարտասանութիւն, գրաւոր վարժութեամբ, Եկեղեցական պատմութիւն, բրիտանեական վարդապետութեամբ և եկեղեցական մատենադրութեամբ, Տաճկերէն և Գողղարէն, թարգմանութեամբ հանդերձ :

Հարցաքննութիւնը հրատարակական էր և ամեն յանկացողը, թէ միաբաններէն, թէ քաղաքացիներէն և թէ ուխտաւորներէն անխտիր ներկայ կը

գտնուէին : Ս. Պատրիարքը իւր ծանր զբաղմանց պատճառաւ միանգամ և եթէ կարաց ներկայ գտնուիլ հարցաքննութեանը, Նոր Ալմանիոյ Հիւպատոս Սեծ. Պետերման հայագէտ Պրօֆեսորի և Փոխ-Հիւպատոս Պ. Սիմէօն Սուրատեանի հետ միասին, բայց Ս. Աթոռոյս աւագ լուսարար Գեր. Կարապետ Ս. Աքբեպիսկոպոսը, ի կողմանէ Ս. Պատրիարքին, շարունակ կը նախագահէր հարցաքննական առենին : Թէպէտ իւրաքանչիւր հարցասէր որ իրաւունք ունէր հարցմունքներ առաջարկել աշակերտաց, բայց յատկապէս նշանակուած ու հրաւիրուած կային և քննիչներ, ինչպէս էին հայերէն լեզուի և բրիտանեական ուսման համար Արժ. Երսէս վարդապետ աւագ թարգման, Արժ. Ստոյթեոս վարդապետ, տեսուչ տպագրատան, Արժ. Երեմիա և Թովմա վարդապետք և այլք, Տաճկերէնի համար քանի մի հմուտ տաճիկներ, իսկ Գողղարէնի համար Սեծ. Պ. Յակոբ Պաքալ՝ ղիւանադպիր Ատորիական հիւպատոսարանի, և Պ. Հ. Սուարանեան՝ քարտուղար Պատրիարքարանի :

Հարցաքննութեան արդեանց մասին մեր կողմէն չեմք ուզեր գովեստներ կարդալ, այլ միայն բաւական կը համարիմք անփոփոխ զետեղել օրագրիս մէջ այն Յուլիոսի, որուն մէջ քննութեան ժամանակ Սրբազաննախագահի և միւս քննչաց ձեռքով նշանակուած է իւրաքանչիւր աշակերտի պատասխանատուութեան և յառաջադիմութեան աստիճանը : Այս ցուցակէն, ինչպէս հարցասէր աղգայինք, նոյնպէս և աշակերտաց հեռաւոր ծրնողքը և բարեկամքը կարեն տեսնել իրենց ղաւակաց աշխատասիրութեան պտուղը :

Հարցաքննութեան աւարտումէն երէք օր յետոյ, Ս. Վարդապետնց նա-

հատակութեան Տարեգարծին հետ կատարուեցաւ պարգևաբաշխութեան հանդէսը Աթուոյս հոյաչէն ձեմարանին մէջ, ուր կատարուած էր նոյն պէս և հարցաքննութիւնը: Ղեմարանը, գլորոյն տեսուչ Արթ. Սիրաիջ վարդապետի հոգացողութեամբ, որոնք ըստուած էր պարզ և վայելչ կարասներով և զարդերով: Կային աթոռներ և նստարաններ հանգիստի համար, ամբիոն ասեկնախօսութեան համար, ծաղկապսակ սեղաններ պարգևներու համար, կային նմանապէս և խորհրդաւոր պատկերներ պատերաւ վրայ, որոյ մէջ նշանաւոր էին Վեհափառ Սուլթանի պատկերը և իւր աջ և ահեակ Հայկայ, Ս. Վարդանայ և Հայաստանի պատկերները: Հանդէսը սկսաւ առաւօտեան ժամը 6ին և տեւեց մինչև 10ը, ուր ներկայ էին ոչ միայն Սրբազան Պատրիարքը բոլոր միաբանական ուխտիւ, այլ և քաղաքական ու զինուորական երկու Վսեմ. Փաշաները Նազիֆ և Վիվա, Դատաւորը (Սօլան), Սիրաւայը ուրիշ պաշտօնաւորաց հետ միասին. Լոտրոյ Գեր. Եպիսկոպոսը, Եր Ալմանիոյ Սեմ. Հիւպատոսն և Փօխ-Հիւպատոսը, բազմաթիւ ուխտաւորք և քաղաքացիք, թէ՛ արք և թէ՛ կանայք: Սի աղգային երգատացութենէ և հանդիսականաց տեղաւորութենէն զինի վարժարանի Տնօրէն-Դատաստ Պ. Գարեգին Սուրատեան ամբիոն ելնելով ասեկնական խօսեցաւ Վարդանանց նահատակութեան և դատախարակութեան հանդիսի խորհրդաւոր գնդաւորութեան վրայ, և սոցա առաջաւարդ աշակերտներն ևս նմանապէս ճառեր խօսեցան, հինգ հատ հայերէն և մի հատ տաճկերէն, որոց պարտնակութիւնն էր գիտութեան, տղատութեան, հայրենասիրութեան, առաքինութեան և անձին ճանաչողութեան արդիւնքներուն վրայ: Իւրաքանչիւր ճառախօսութենէն առաջ կ'երգուէին աղգային երգեր, ինչպէս և տաճկերէն ճառի կարդացուելէն առաջ և յետոյ երգուեցաւ տաճկերէն երգ ի պատիւ Օգոստափառ Սուլթանին: Երաժշտութեան ուսուցչի հիւանդութեան և բացակայութեան պատճառաւ երգերու դաշնակաւորութեանը մասնաւորապէս ինամբ տարած էր Յարութիւն Սարկաւազ Կեօնիկի ձեման, գլորոյն թուազիտութեան ուսուցիչը:

Ճառախօսութեանց աւարտումէն յետոյ բաժնուեցան աշակերտաց պարգևները, որ առաջուց պատրաստուած ու գրուած էին սեղանին վրայ ըստ իւրաքանչիւր կարգի: Ետոյ ութ աշակերտք ներկայացուցին արամախօսական Երարաճ մի, զոր յօրինած էր վարժարանի հայկաբանութեան և գրծադրութեան դատաստ Պ. Կարապետ Եաղըճեան, աղգային ժամանակակից անյքերէ տունով, որոյ բուն նպատակն էր թէ՛ — ճշմարտութիւնը միշտ յաղթող է:

Այս ներկայացումէն զինի քաղաքական Վսեմ. Նազիֆ Փաշան համար սօս և իմաստալից ասեկնաբանութիւն մը ըրաւ, որով յայտնեց Աթուոյս Ս. Պատրիարքին և միաբանութեանը իւր ուրախութիւնը վարժարանի յառաջագէմ բնթացից համար, շատագոյնց գիտութիւնը և նորա օգուտները, պարգքանելով, որ գիտութեամբ միայն կ'արեւն հաստ մի և աղգ՝ ճանաչել իւր ճշմարիտ շահը և այնպէս անօրիւնել իւր գործքերը իսկ ասանց գիտութեան, փոխանակ շահ ատանալու իւր արարքէն, շատ անգամ մեծամեծ փնտնելու կ'ենթարկուի: Ետոյնց նմանապէս, որ Օգոստափառ Սուլթանի բարեխնամ անքութիւնը ճշմարիտ փառք կը համարէ, երբ կը տեսնէ

...

որ իր հաշտակները այնպիսի արգիւնաբեր աշխատանքներով կը զբաղին, որ թէ իրենց անձին ու ազգին օգտակար է, և թէ Տէրութեանը պարծանք:

Վսեմ. Փաշայի գեղեցիկ խօսքերուն պատասխանեց Ս. Պատրիարքը պոռչած ատենաբանութեամբ, որով յայտնեց Վաթ թէ Հայ ազգը, և հետեւապէս լ'Թոռոյս վարժարանը, որ չտի յառաջագիմէ, պարծանքը Օսմանեան բարեխնամ Տէրութեանն է, և թէ ինքն ոչ թէ շնորհակարութիւն տանալու, այլ շնորհակարութիւն մատուցանելու պարտական է: Երկրորդ յայտնեց, որ ինքը կը խօսի Վսեմ. Փաշայի առջև, ոչ թէ իբրև հիւրի կամ օտար հանդիսատեսի հետ, այլ իբրև Տանտիրոջ, իբրև ներկայացուցչի մեծագութ խնամոց այն Օստախառ Կայսեր, որ քաղցր կը համարի հայր անուանիլ Հայոց բազմակարօտ ազգին: Երրորդ յայտնեց որ իւր ամենամեծ փախաբէ երեք ամենամեծ պարոք կատարել, այն է՝ պարոք առ Մոտուած, պարոք առ Տէրութեանն և պարոք առ Ղզին, որոց իւրաքանչիւրն իրարմէ կ'աղերսանան: Եւ չորրորդ յայտնեց, որ այս պարտուց կատարումն եւս գլխաւորապէս դատարարութեան մէջ կը տեսնէ և հազուով չափ ուրախ է, որ ինչպէս Ղզին՝ նոյն պէս և Տէրութեան պահանջածն եւս նոյն է, ինչ որ Մոտուած կը պահանջէ յօշուտ մարդկութեան, ուստի և հետեւցուց, որ սրբազան պարոք անձին կը համարի կենօք չափ ճգնիլ և պարտալծար հանդիսանալ առաջի Մոտուոյ, առաջի Տէրութեան և առաջի Ղզին:

Սրբազան Պատրիարքը բաւական ժամանակ խորին զգացմամբ ատենաբանելէն զինի՝ օրհնութեամբ կնքեց հանդէսը, և ապա ուղղակի դիմեցին

եկեղեցին Վարդանանց սրտառու շարականը — Երանաշ պապաւոր — երգելով, քահանայական մողթանք մատուցին Մոտուոյ և ապա Սրբ. Պատրիարքը հանգիսի մտաւ ի Պատրիարքարան և հանդիսականները ուրախութեամբ սրտի դարձան իրենց տեղերը: Իսկ Վսեմ. Փաշաները երկար ժամանակ դարձեալ մնացին Պատրիարքարանի մէջ և յետ մտերմական և սիրալիր խօսակցութեան՝ Վսեմ. Վաղիֆ փաշան ինզրեց Սրբազան Պատրիարքէն հանգիսի մէջ կարգացուած տաճկերէն ճառի և երգի օրինակը, և միանգամայն թախանձեց, որ եթէ հիար է, համդիսի բոլոր եղելութիւնքը տաճկերէն գրով և թարգմանութեամբ հրատարակուին, սակայն կը ջաւինք, որ լ'Թոռոյս արքայանին մէջ տաճկերէն գրեր չը լինելուն պատճառաւ, անկատար պիտի մնայ այս մտերմական առաջարկութիւնը: Հանդիսի համառօտագիծ պատկերը ներկայացնելէն զինի՝ արժան կը համարինք նոյնպէս, եթէ ոչ բոլոր ճառերը, գէթ Պ. Գարեգին Սուրբ տեսնի ատենախօսութիւնը օրագրիս միջոցաւ հաղորդել ընթերցասէր ազգայնաց, որ է հետեւեալն:

ԼՈՒՆԻՆԻ ԼՊԱՆՏՏՕՆ ՀԱՅՐ

ԵՒ

ՄԵԾԱՐՈՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՔ

Հայրենիքէ և քաղաքական միաւորութենէ զրկուած՝ և կրօնական կապով միոյն կոպուած Ղզի մի համար՝ համախմբութեան գլխաւոր տարերը կը կազմեն ուխտաւորութեան գումարումները, եկեղեցական տօնախմբութիւնները և ազգային հանդէսները: Եւ յօսք՝ մեր Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ ջրուած դաւակները, ոմանք Հայրենեայց մէջ և ոմանք օտար առողերու և տարբեր կը

լիմաներու տակ, տօնեցին սուրբ տա-
ճարներուն մէջ ազգային եկեղեցական
նշանաւոր հանդէս մի, հանդէս նա-
հատակութեան Վարդանանց, զոր տօ-
նեց պսօր նոյնպէս աւարելական Ս-
թուոյս միաբանական ուխտը, քաղա-
քիս հայ ժողովուրդեան և հեղաւոր եր-
կիրներէ գումարուած ջերմեանքն
ուխտաւորաց հետ միասին: Բայց,
Վարդանանց նահատակութեան հրա-
շարի Տարեգարծը մի առանձին չքե-
ղութեամբ ևս կը փայլէ այսօր, վասն
զի միացած է Դաւանդաւորաց վար-
ժարանիս պարզ և քաղաքութեան հան-
դիսին հետ: Արդարեւ, շատ գեղեցիկ
և միսթարական է այս զուգաւորու-
թիւնը, որ քրիստոնէական նահատա-
կութիւն և դատախարակութիւն միա-
սին կը տօնուին, որով հնութեան
քաղցր յիշատակները և ներկայի քաղ-
ցրը յայտնէր իրարու հետ կը միանան:
Ուստի, մի կողմէն նահատակութեան
և դատախարակութեան հանդիսիս խոր
հրօղաւոր զուգաւորութիւնը, և միւս
կողմէն հանդիսականութիւն և հանդիսա-
տեա հոգեւորմար տկուճիս հաւա-
քումն մի կողմէն Դաւանդաւոր ա-
շակերտաց ներկայութիւնը և միւս կող-
մէն դատախարակութեան պաշտօնիս
պարտաւորութիւնը, կրտսիսին դիս,
այս ուրախական աւուր մէջ, բոլոր
հանդիսականաց ներդաւած ունկըն-
դութիւնը ինդրել և յայտնել բանիւ-
այն հոգեւոր յուզման և զգացմանց
գէթ մի մասը, զոր կը յուզեն որովս
մէջ ժամանակը և ներկայ հանդիսակա-
տարութիւնը:

Արեւիսնա չքեղ հանդէսը խառ-
նուելով արիւնոսներէ նահատակաց
Տարեգարծին հետ, առիթ կուտայ
ինձ պարզաբանել, որ Բրիտանիոյ իշխան
նահատակութիւն է, իշխեցին զինուորութիւն
և, հետեւապէս, մենք որպէս քրիստո-
նեայ և զաւակ եկեղեցւոյ, ունինք

պարտք զինուորութեան և նահատա-
կութեան, ունինք հախաւակորդ, ու-
նինք պատերազմ և ունինք յաղթանա-
կելու անհրաժեշտ պարտաւորութիւն,
որոյ մէջ է և մեր մարդկային գործունէ-
ութիւնը և քրիստոնէական եկեղեցւոյ
թիւնը: Բայց զինուորութիւն և պա-
տերազմ աւելով, մի գուցէ կարծուի,
թէ հուր և սուր քարոզելու ելած էմ:
Մի գուցէ կարծուի թէ նախատես է
աշխարհակալութեան անհեթեթ տեն-
չը շատադուլէ, որով երկար դարերէն
ի վեր անհատական և ազգային իրա-
ւունքներ տանտիս կը լինին և շատ
անմեղ արեւներ գետօրէն կը հասնին
ի նախատես մարդկութեան: Ոչ,
Տեորք իմ պատուականը, այս չէ նպա-
տակս, վասն զի ես ինքնին կը տակամ
և կը տարտախիմ, երբ կը տեսնեմ
մարդկութիւնը տակաւին այն վիճակի
մէջ, որ դանաղան ազգեր և լեզուներ
զմառաքան հասարակութիւններ և տե-
րութիւններ, իրենց իրաւանց տալա-
հովութեան, և կամ, որ աւելի չոր
է, իրենց փառտերութիւնը ծաւալե-
լու համար ուրիշ միջոց չունին, բայց
միայն հուր և երկաթ, որով միլիոնա-
ւոր մարդիկ կը վարժուին և կը զին-
ւորին իրենց, ըստ մարդկութեան,
եղբայրները խողմողելու և առաւել
քաջ գիշատողները առաւել գովեստ-
ներ կը յափշտակեն, որոնք փախմտակ
օգտաւէտ աշխատանքներով զբաղելու
և բնութեան բարիքները հնձելու
մարդիկ կը հնձեն: Իմ բանախօսու-
թեան առած պատերազմը բարոյական
է, իմ առած զէնքը և զինուորութիւ-
նը՝ հոգեւոր են, իմ ակնարկած զինա-
րանը՝ մեր մտաւոր և հոգեւոր կար-
ողութեանց զարգացման կայարանն է,
և իմ ջուլցնելու թշնամին է՝ տառ-
թիւնը, անիրաւութիւնը, մեղկու-
թիւնը, ագիտութիւնը և մարդութիւ-
նը, որոնք Սուրբ Վրոյց գեղեցիկ խօս-

քով կաշուած են Օջրո-խի-ն աշխարհի,
Խշխանո-խի-ն խաւարի: Այս պատերազմ
մին է, զոր յարուցած է քրիստոնէսու-
թիւնը և զոր Առաքեալն, իբրև բե-
րան բոլոր քրիստոնէից, տահմանած է
այսպէս. «Օ ի զէն՝ զինուորութեան
մերոյ սէ է մարմնաւոր, այլ հոգեւոր...
Օ ի սէ է մեզ պատերազմը՝ ընդ մար-
մնոյ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխա-
նութիւնս և ընդ պետութիւնս և ընդ
աշխարհակալս խաւարի¹ »:

Մարդկութեան այս պատերազմը
չստ հին է, Սեծ. Հանդիսականք,
այս պատերազմը այն օրէն սկսուած է,
երբ մարդը իւր անմեղ և ազատական
զինուորին խոտորելով, չարիք յառաջ
բերած է աշխարհի մէջ և ստիպուած
է քրտամբ երեսայ իւր անմեղութիւ-
նը և մարդկային կառնարելութիւնը
ձեռք բերել: Այս պատերազմը շատ
հին է, բայց յաղթութեան միջոցը
միայն քրիստոնէութեան Հիմնադիրը
ուսոյց և աւանդեց մեզ, այն մարդա-
սէր Փրկիչը, որ մարդկանց յանցաւ-
րութեան դառն բաժակը քամեց, ա-
ւետարանական սկզբունքները իբրև
յաղթութեան զէնքեր մարդկութեա-
նը կտակեց, խաղով մարդկային ազգի
փրկութիւնը գնեց և իր հետեւողները
դէպի պատերազմի դաշտը առաքելով
գոչեց. «Գնացէք, ես ընդ ձեզ եմ...
Քաջաբերեցարուք, զի ես յաղթեցի աշ-
խարհի² »: Գալիլէի, գոչեց, այսինքն
բանիւ և արդեամբ ցոճցի յաղթու-
թեան միջոցները, պարզեցի աշխարհի
զօրութեան դէմ այն դրօշը, որով սի-
սի պատերազմիք, որով պիտի յաղ-
թէր և պսակուիք: Քրիստոնէութիւնը
յաղթած է՝ ուրեմն աշխարհի զօրու-
թեանը, քանի որ յաղթական սկզբ-
բունքներ աւետարանած է. բայց պա-

տերազմը միշտ կը շարունակի և այս
շարունակութիւնը մեր առաքինական
կրթութեան և փառաւորութեան հա-
մար է: Սբեմն, իրաւամբ ասոյցինք թէ՛
կենդանի քրիստոնէութիւնը՝ կենդանի
զինուորութիւն է, և ճշմարիտ քրի-
ստոնէից կեանքը՝ կենդանի նահատա-
կութիւն:

Տանկեմն զար է, որ այս փրկա-
բար նահատակութիւնը կը շարունա-
կի և օր աւուր կը յաղթանակէ աշ-
ղատութիւնը՝ բռնութեան, ճշմար-
տութիւնը՝ ստութեան, արդարու-
թիւնը՝ անիրաւութեան, մարդասի-
րութիւնը՝ տմարդութեան, լոյսը՝ խա-
ւարին և հոգին՝ նիւթին: Այս յաղ-
թութեան դրօշը առաւել պայծառ է
բանդներով պիտի ծածանէր այսօր, եթէ
երբեմն աշխարհապիտութիւնը և նիւ-
թապաշտութիւնը, և երբեմն աղահո-
վութիւնն ու անհոգութիւնը չը պատ-
րէին քրիստոնէից արթնութիւնը և չը
թուլացնէին ազատագինութեան ե-
ռանդը: Այսին զի, քրիստոնէութիւնը
ինչպէս որ զինուորութիւն է, նոյնպէս
և արթնութիւն, առանց որոյ մեր զէն-
քերը կը յափշտակուին, և մենք զինա-
թափ զինուորներու պէս, անարի վա-
տութեամբ խաւարի իշխանութեանը
կենթադրուինք: Սբեմն, քրիստոնէ-
ական զինուորութեան յաղթանակն
առաւել այն ժամանակ օրադահաւ է
և անվրէպ, երբ մարդ իւր գլխաւոր
նպատակին և կոչմանը կը հսկէ և երբ
դէպի իւր մարդկային ազնուագոր-
ծութեան և առնուած անմանութեան
բարձրութիւնը կը ձգտի, որուն հաւ-
նելու համար անհրաժեշտ կարեւոր է
հանապոզօրեայ արթնութիւն: Այսին
զի, ով է մարդու սկիզբը, — լստուած:
Ի՞նչ է մեր գործողութեան բուն սրտը
մանր, — լստուծոյ կամքը: Ի՞նչ է մեր
վախճանը, — ժառանգել զլստուած:
Եւ քանի որ մարդն է լստուծոյ,

1. Բ. Կորնթ. Ժ. 4: 6: 12:

2. Գալ. Ժ. 2: 33:

Լստուծով և առ Լստուած, ուրեմն մեր գործողութիւնքը, մեր կեանքը, մեր անձը կենդանի զոհ և պատարագ պիտի լինին Լստուծոյ համար :

Լստես է ճշմարիտ բրիստոնէից կեանքը, այսպէս կը նկարագրէ և մեր փափկաստ Եղիշէն՝ արդանանց դարու հայ բրիստոնէից կենաց չքնաղ պատկերը անելով. « Լմենայն մարդ յանձն իւր եկեղեցի էր, նայն ինքն քահանայ, մարմինք իւրաքանչիւր՝ սուրբ սեղան և ու գլխը նոցուն՝ պատարագ ընդունելի » : Ինչ գեղեցիկ պատկեր և ինչ երջանիկ կեանք, երբ այն հողեղէն զոհ գուածն անդամ, այն մարմինը, որ հոգւոյն հակառակորդ կը կարծուի, դարձած է սրբութեան սեղան, ուստի կը բուրեն սրտի ատուածաժախրութեան և մարդասիրութեան անուշահոտութիւնները, ուստի կը ցոլանան մտաց լուսաւորութեան ճառագայթները և ուստի կը փռին հոգւոյ բոլոր կարողութիւնքը և կը խնկին իբրեւ անուշահոտ պատարագ. ի փառս Լստուծոյ և ի շինութիւն ընկերին : Արեւմտեան բրիստոնէական կեանքը ոչ միայն զինւորութիւն և նահատակութիւն է, այլ և զոհ, զոհ ճշմարտութեան, զոհ արդարութեան և զոհ մարդասիրութեան : Եւ քաղցր յիշատակները կը զարթուցանէ մեր սրտերուն մէջ ընտիր Երեսօրհանաց—այն կենդանի զահեքութեամբութիւնը, զոր այսօր կը կատարեմք : Իսկ չմոռնանք մեր առաջին ասածն, որ ինչպէս Վարդանանք, նոյնպէս և մենք պարտաւանդութիւն ունինք զինուորութեան և նահատակութեան, և սրովհետեւ դարեւրու փոխառութեան հետ՝ աշխարհի զօրութիւնը ևս փոփոխ կերպարանքով կը մաքառի բրիստոնէութեան դէմ,

ուստի և մենք պարտական ենք մեր զինուորութեան պայմանները քաջ կշռուել և լստ այնմ կիր առնուլ մեր գէնքերը : Վասն զի, ժամանակ կար, որ աշխարհի զօրութեան գէնքերն էին բռնութիւն, հուր, սուր, բանտ, կախալան, այլովք հանդերձ : Իսկ այսօր են պատրանք, հրապուրանք, հեշտասիրութիւն և նիւթապաշտութիւն : Ժամանակ կար, որ բրիստոնէական միաբանութիւնները կամ եկեղեցիները լստ աղգաց աղգաց՝ հարածանքով և սպառնալիքով կը ջանային սարկալընել. իսկ այսօր քաղաքականութեան հրապուրանքով և բարերարութեան պատրուակաւ : Լուսնը՝ արտաքին պատերազմ էր կամ հալածանք, որ միայն բրիստոնէից տրները, հայրենիքը և երբեմն մարմինները մոխիր կը գործէին : Իսկ վերջինը՝ սրտեր, աղգային և կրօնական զգացմունքներ և ընդ նմին ամբողջ ազգութիւններ կը փոշիացընէ : Լուսն պատերազմին մէջ թշնամին դէմ յանդիման էր և իւր արհաւիրաց կերպարանքով փոխանակ սարսափեցընելու՝ առաւել կը բորբոքէր սրտերը և ի նահատակութիւն կը վառէր այր, կին, ծեր, մանուկ, երիտասարդ և կուսան : Իսկ վերջնայն մէջ թշնամին դադառագողի է, որ կը պատրէ, կը մեղկոցընէ և բաժանելով ազգ յազգէ և եղբայր եղբորէ, կըստրկացընէ և կ'իջնէ : Եւ ո՞վ չը խոտոռլանիր, որ ծածուկ թշնամութիւնն առաւել քնատար է և առաւել դիւրութեամբ աղգայնութիւններ ու եկեղեցիներ կը փոշիացընէ քան յայտնի թշնամութիւնը : Այլ չը խոտոռլանիր, որ նոյն իսկ մեր աղգը և եկեղեցին ծածուկ թընամներէն առաւել վտանգուած է, քան թէ յայտնի ոտխներէն : Եթէ տարակոյս ունիք, (որուն քաղցր կը համարիմ չը հաւատալ) թողունք ընդհանուր աղգաց տարեգրութիւնները,

1. Եղիշէն Ե. Յէւ. Նկարագիր առաքինութեան Էջոյց :

Թողունք բովանդակ քրիստոնէութեան
պատմութիւնը և ի մասնաւորի մեր
ազգային պատմութիւնը բանանք, մեր
հայրենեաց և ազգի վիճակին վրայ կա-
րեկից ակնարկ մի ձգենք, և միայն աղ-
խուր ամացութեան և միւսին տարա-
գիր վտարանդութեան պատճառները
հետազօտենք: Ի՞նչ կը տեսնենք, երբ
կը շրջինք Հայաստանի մէջ և աչքով
ու արտով հայրենիք կ'որոնենք: — Բա-
ղարաց և շինից դերբուկներ, սրաւ-
աանց և ապարանից փրտաակներ, կի-
տաւեր վանքեր և տաճարներ, շիրիմ-
ներ և գերեզմաններ, միով բանիւ,
մեռելութիւն: Ի՞նչ կը տեսնենք, երբ
մեր ազգի ներկայ վտարանդի և ի
սփիւռու աշխարհի ցրուած վիճակը մեզ
կը սրտակերպացնենք: — Աերարանու-
փոխութիւն ազգային յատկութեանց,
մոռացումն մայրենի լեզուի, վերքեր
և սպիներ օտարամոլութեան, աղա-
ւաղումն ազգային բնիկ սովորութեանց
և, կը պատկառիմ ասել, նաև կրօնա-
փոխութիւն և ընդ նմին սև նախան-
ձայնութիւն ազգային մայրենի Ա-
կեղեցւոյ դէմ:

Այս համառօտագիծ պատկերէն ակ-
ներև կը տեսնուի, որ սրտմտական
հեղեղ մը, խռովայոյզ ալեկոծութիւն
մը, ողորած է հայ հայրենիքը և իր ա-
լիքներով յղարտ աշխարհի ակռած է
հայ զաւակները: Իսկ երբ հասին
այս չարիքները և աղէտները: Արդեօք
այն ժամանակ, երբ պարսկական հրա-
պաշտութեան արբանեակները կը ջա-
նային Հայաստանի հետ հայութիւնը
ևս հրդեհել: — Ոչ երբէք: Արդեօք
այն ժամանակ, երբ Հագարացի ոս-
տիկանները արիւնսով կը լուային Հա-
յաստանը և հայ ազգի խումբ խումբ
գերիները հարաւի խորշակներուն կը
մատնէին: — Ոչ երբէք: Արդեօք այն
ժամանակ, երբ հիւսիսային լեռնա-
կանները Հայաստանը կ'ապստամբէին:

— Ոչ երբէք: Վասն զի, այն ժամանակ
ներուն մէջ Հայը զինուորած էր իւր
քրիստոնէական աննկուն ոգևորու-
թեամբ և հայրենասիրութեան անշեջ
հրով: Արբ պարսիկ հրօտակները Հա-
յաստանի սահմանը կը հասնէին՝ Հա-
յերը արդէն զինուորուած և պատրաս-
տական կը գտնէին: Արբ մոգերու
բազմութիւնը մեր հայրենիքը կը մոռ-
նէր մոգակրօնութիւն տարածելու հա-
մար՝ Յովնէփներու և Վեւոնդներու
քաջալերութեամբ արդէն բոլոր հայու-
թիւնը կ'եռար և կը բորբոքէր: Արբ
Պարսիկները պատերազմի դաշտը կը
խմէին, Հայք Աւետարանը կ'ողջու-
նէին, սիրոյ և գոհութեան խորհրդով
կը հաղորդուէին, աներկիւղ ի մահ
կը խիզախէին և թշնամոյ սպառա-
զնութիւնը ամօթահար կ'առնէին:
Արբ Հայաստանի նախարարազուն զա-
ւակները երկարատե կալանաւորու-
թեան և բանտերու կը մատնուէին,
կը փափաքիմ կրկնել և երեքկնել թէ՛
Հայոց փափկատուն Տիկնայքը ևս քր-
իստոնէական առաքինութեամբ մա-
լութիւնը կ'ամաչեցնէին, ամեն տա-
ռապանք կը քաղցրացնէին, իրենց
մատներով կ'աշխատէին և կ'ապրէին,
և ընտանեկան սրբութեան համար ա-
րիական նահատակութիւնը՝ կանայի
փափկասիրութենէն շատ բարձր կը
խոստովանէին, ուստի « և էին իբրև
արուք առաքինիք ի հոգևոր պատե-
րագմին »:

Այս հարստանայ և սրածուրթեան
դարերուն մէջ, չ'որոնենք ուրեմն
մեր երկրի աւերումն և ազգի վտա-
րանդութիւնը, վասն զի ես կը փափա-
քիմ հաւատալ և խոստովանիլ, որ հա-
լածանք և հարստահարութիւնը չեն
կարող հայրենեաց յիշատակները և մի
ազգի դպրութիւնը ջնջել, քանի որ կը
բնասիրութիւն և հայրենասիրութի-
ղիւար կը համբուրեն, քանի որ Վար-

դան և Վեռնի միմեանց կ'աջակցին , քանի որ ժողովուրդը իւր փառքը և պարծանքը իւր յատուկ զօրութե և զինուորութե մէջ կը խոստովանի և զօրութիւնը իւր անգամոց միութեան : Իսկեք պարսիկ Սոգակտի խօսքերը թէ ինչպէս կը նկարագրէ Հայոց հալածանաց ժամանակի պատկերը . « Ընդլով ամէնի և բազմանալով բազմանային և մարմնաւոր մեծութեամբք մեծանային : Օգտաւորաւ հարստութեան մեք ինչ ոչ գիտէսք : բայց այդչափ ինչ ճշմարտիւ իմանայաք , զի տիեզերք ամենայն զինիսւումանց նոցա գնային : . . . Սուրբ սպանորայն բթեցան և նոցա սրտաւ նոցքն ոչ ձանձրացան : աւարաւոր ստացաւ ամոց նոցա աշխատեցան և աւարսն օր քան զօր աճեցեալ բազմացաւ : » Իսկեք դարձեալ թէ ինչպէս կը սրտակերայցնէ Հայոց անընկճելի զինուորութիւնը . « Օր ի թէ ինքեանք աստուածքն (Պարոյց) եկեային յօգնութիւն , չէ հնար՝ ծրինայց մեգութեան ՚ի Հայո առնուլ զհաստաւութիւն , որպէս զիորձ առի միաբանութեան սխալին եկեղեցւոյ : . . . Սարգս՝ որք ոչ ՚ի կապանաց դանգի փեն և ոչ ՚ի տանջանաց պտտկառին և որ յեափն չար է քան զամենայն չարիս , մահ քան զկեանս ընտրեն : Ո՞վ է որ կարէ նոցա դիմակաց լինել » : Այս , կը կրկնեմ վերստին , որ հալածանաց մէջ չէր , որ հայ Ղզգի պժը սկարաւցաւ և միութիւնը քայքայեցաւ : Հասրս , երբ յորդեցան ուրեմն չարիքները և աղէտները մեր հայրենեաց և ազգայնութեան մէջ : . . . Երբ Հայր մոռացաւ իւր զինուորութեան հանդէսը : Երբ մեղկացաւ և օտար աղբեջութեանց տակ սկսաւ որոնել իւր աւրահալութիւնը : Երբ այնչափ ազիւ տացաւ , որ իր մայրենի եկեղեցիներն և

նահատակութեան արիւնիով ներկուած Մեծարանէն արտաքայ՝ այլ եկեղեցի և նոր աւետարտն սկսաւ փնտռել : Ո՞հ կարճ տաժմ , երբ չը պատկառեցաւ Հայ-Հոռոմ , Հայ-Հոռովեական , և վերջին ժամանակներս , Հայ-Ռոդասիան և Հայ-Ռոսս մականուները իւր վրոյ առնուլ : Այս մեղկութիւնը և օտարամորութիւնն էր ահա , որ նուազեցայ մեր Ղզգի պժը , քայքայեց միաւորութեան կապը և անյիշատակ մեռելութեան մասնեց հայութեան աւուան անգամ , ինչպէս ՚ի Իհնատոսն և յայլ տեղիս :

Վիտենք արդեօք թէ ինչէր մոռանի և կը մոռեն մեր ազգայնութեան մէջ և ինչէր կորուսած ենք և կը կորուսանեք հարձանաց դադարումէն և ատահալ կարծուած ժամանակէն ՚ի վեր : Թողուէք արքայական թագն ու պերճութիւնը : Ո՞ր է մեր ազգային ամբողջութիւնը և հայրենիքը , զոր թռչուններուն անգամ պարբեւած է բնութիւնը , թող թէ բանական արարածներուն : Ո՞ր է մեր հայկական կենաց նահապետական որորդութիւնը և գերդաստանի վերմ յօգաւորութիւնը , որ մեր ազգայնութեան վաւարանըն է : Ո՞ր է մեր մայրենի լեզուի գիտութիւնը և բարգաւաճանքը , որ ազգային միութեան գիտաւոր հանգուցըն է : Երգեօք չեկան սոյն այս հանգիսի մէջ շատերը , որոց համար աւսածներս ձայն բարբառոյ յանադատի են , բոս սրում ոչ միայն հայերէն գրել կարգալ , այլ և խօսիլ անգամ չըգիտեն : Ո՞ր է մեր Եկեղեցւոյ ամբողջութիւնը , որ ներկայ ժամանակիս մէջ մեր ազգայնութեան տգին է : Ո՞ր են մեր եղբայրներէն շատերը , որ օտար եկեղեցւոյ մէջ կը տաղաւարին , որ կ'աղօթեն , ուր ածնեցին , և կամ տօնեցին արդեօք սերկեանս հայկական քրիստոնէական փառաւոր Տարեդար :

1. Եղև. Գ. Յեղ. Վան միաբանութեան Ս. Բեափն եկեղեցւոյ : « միւլտիմուլ » չի գտուի :

ի դրիշ և ի մամուլ : Ի՞նչ կասեմ, մի թէ այն պատմական հրաշքը եւս, զոր գործեցին մեր նախնիք հինգերորդ դարուն մէջ, քրիստոնէական հաւատը և աղբի գոյութիւնը ստեղծանելով, դարձեալ դատարարակութե պատուէրէն : Սիթէ, Սահակայ և Սերուպայ աստուածասէր և ուսումնասէր երկանց զաւակները չին այն դիւցապուհը, այն բնութիւն հաստատները, որոնք ճշմարտութեան և սղատութեան համար անվեհեր ի մահ դիմեցին, իբրեւ խաչինք յաջն երկնաւոր : Այն, այն հըրաբարբ դարու քրիստոնէական և հայրենասիրական եռացման վաւարունը դարձեալ գատարակութիւնն էր : Ուստի և անհամեմատ ուրախական է սերկեանս օրը, որ նահատակութեան և գատարակութեան տօնալոմբութիւն միասին կը կատարուին :

Բայց ուստի կը վայելէր այս շնորքը և պո՛ւն պարտական երբ երախտագէտ լինիլ, եթէ ոչ, նախ () սմանեան հայրախնամ տէրութեանը, որոյ հովանաւորութեան տակ Հայը կարող է աղատորէն զննուորիլ տախտութեան դէմ, և ապա՝ աղբային Միտույն : Պատրիարքին և միաբանական Աւետիք, որոյ ինամբով այսքան մանկուք կ'ուսանին և արժանաւոր սպասաւորներ կը պատրաստուին Միտի և Կեղեցւոյ համար :

Ուրեմն, ի վախճան բանիս, առ ձեզ կ'ուղղեմ խօսքս, ժառանգաւոր Սանուհը, և կը կրկնեմ այս բազմութեան առջեւ, ինչ որ շատ անգամ առանձինն կրկնած եմ դատարարութեան մէջ : Իմացէք դուք, որ մեծ պարտք կայ ձեր առջեւ, այն է կրօնական, բարոյական և մտաւորական լուսով տախտութեան և խտարի դէմ պատերազմիլ : Այս պարտքը կ'աւանդուի ձեզ աղբային Միտույն ու մենօրեայ ինամբներուն և այսօր ձեր

համար պատրաստուած պարգեւներուն հետ : Իմացէք դուք, որ այս բազմութեամբ ուխտաւորները իրենց երկիրները դառնալով՝ պիտի տեղական հայերու տնկալութիւնը ձեր վրայ դարձնեն : Ծանացէք ուրեմն, որ պըսակէք նոյն քաղղը յոյսերը : Ծանացէք որ պտակէք Ս. Պատրիարքի որդեխնամ սիրտը, որ այլ փոխարէն չը պահանջէր ձեզմէն, բայց միայն յառաջադիմութիւն և կատարելագործութիւն, որ ինքնին կենդանի օրինակով կը ցույնէ այսօր, որ միայն հաւատալը և աղօթելը բաւական չէ, այլ հարկաւոր է գործել, գործել զգայուն սրտով և հաստատուն կամբով. վասն զի հաւատք և աղօթք առանց գործոց մեռեալ են : Մէ, երանի թէ, ինչպէս մեր ամենուս, նոյնպէս և մեր համայն հայ եղբարց սրտերուն մէջ տարուորուէր այս սկզբունքը, որ ամենէն հաճելի պատարագն Աստուծոյ առջեւ մարդուն գործն է՝ յօգուտ Կեղեցւոյ, յօգուտ Միտի և յօգուտ Պարգեւութեան. այն բարոյական և մտաւորական բարեգործութիւնը և մարդտիրութիւնը կամիմ ասել, որ է դատարարակութեան և աստուածգիտութեան զովարար բաժակը մատուցանել պարբեալ սերունդին և կոչել ի լոյս և ի ճշմարտութիւն : Այս մեծ գործն է ահա Աստուծոյ կամեցածը, որուն համար ինքն ասաց. «Օղորմութիւն կամիմ և ոչ զլոհ» :

(1) Մատ. Թ. 15. ԺԲ. 7.

Մեր աղբը երկար ժամանակէն ՚ի վեր վարժած է մեծ յոյսեր մտռցանել իւր Հովնապետաց և հովնաց վրայ : Այս ակնկալութիւնը գտնուեալ սովորական դարձած է՝ ոչ միայն հասարակ ժողովրդեան համար , այլ նա և գրադիտաց : Ենտարակցա եւր , որ Նորընտիր Վ. Գեորգ կաթողիկոսի ընտրութենէն և օծումէն ՚ի վեր մեր ընթերցատեր աղգայիք ակնկալութեամբ լեցուն գրումներն շատ կարգացած են և տակաւին կը կարդան : Ուստի և մենք աւելորդ չեմք համարիր հրատարակել այս անգամ յաւտով լեցուն փոքրիկ տաղաչափութիւն մը , զոր կարինէն ուղիւս է խմբագրութեանս Ստեփան Տէր Սարգսեան Տարանցի պատանին հրատարակելու թախանձանօք :

ՅՕԾՈՒՄՆ ՎԵ ՀԱՓԸՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՅՈՑ

Սուք Զողտիւթին տակը իրանիս ,
Հայեր ամբ իրար համբոյր աւախիս ,
Ի յիշխածին ժողով Հայոց սրբոյ
Օծաւ Հայրապետ Հայր հանուր Հայոց :
Փռնել փռնել ծաղկոյն կամ շուշան վարդեր
Թափէր թափերէք , ցնծացէր Հայեր .
Յոյս աւել մանկանք և աչք ծերունեաց
Միշտ ՚ի ծիրանի ՚ի Հայր մեր Հայրանց :
Հայոց շէշ իւրոյն կաթեց սուրբ Մեռն .
Սրբեց ու օծեց զձախտ ընտրելոյն .
Հայոց Հայրապետ յԱթոռ Գրիգորի
Նստաւ . գուրբ Հագին նմա հովանի :
Հատ բեկեալ սրտեր և աստղ հողեր
Ըռնել խոյրեն իրենց կենաց գգադդիկ .
Ըռնել և յարութիւն Տէր մեր Հայրապետ ,
Մենք օրհնեմք գրեզ միշտ ՚ի դարս անկէտ :
Հազ յորայ յերկնից , ճոճանչ քո թագին
Տեառն Հայրապետիդ փետայ սուրբ Հարսին .
Ի յիշխածին նոր կաթողիկոս
Հայր հեգ Հայրենաց և թշուառաց յոյս :
Ազատ Մատիսն սարին գագաթին
Անուն քո Վեհիդ ոսկեառ գրովի .
Հայոց երախայք զայն կարգան ՚ի Հայս
Իւրեանց բարերար յիշելով յապոյս :
Ի Կարէն 1867 Մայիս 22

* * *

Հետեւեալ նամակը՝ զոր ընդունած եմք Գահիրէէն հրատարակելունդ անօք , գրած է Կ. Պօլսեցի Սեծ . Ազգասէր մի . Ազգասէր մի որ ընդհունուր երեսփոխանական ժողովոյ անդամակցութեան պատիւն ունի , և աղգադիտական գործոց մէջ առաջին գուհը : Թե և Վմեն . Սրբազան Հօր անփառասիրութիւնը չէր ներեր Հանդիսի միջոցաւ հրատարակել սոյն ուշադրութեան արժանի գրութիւնը , այլ ՚ի պատիւ թախանձանաց Սեծապատիւ նամակագիրն , որ Արքայապետ Պաշտօնական բարեփոխան անձն է՝ կրտսիրութիւն Սիմեոն միջոցաւ հրատարակել :

Գահիրէ 1868 յունվար 24

«Վմենապատիւ Սրբազան Հայր :

«Սենչեա հոս պանդխտարանիդ կամ լաւ ևս ճգնարանիդ մէջ առանձնացած աղգադիտական եռանդեամբ հոյ և մաշըրըրով կաղաղակէիր ըստ Դաւթի . «Հարցէր զոչըռնէ զՆրուսողէմի , և զչինութենէն ոյք սիրէիք զնա » : Ով կրտէր և միտ կը դնէր . . . չէ որ դու Սրբազան հայր . դու միայն պատերուն կողերէն անդարագարձած յիշեալ աղաղակիդ տմենաքաղցր արձագանգը կը լսէիր և կ'ընդունէիր ակնկալութեամբ . ինչո՞ւ . փան զի Նրուսողէմի շինութեան փափաքողները քովէդ հեռու կը գրաւնուէին :

«Բաղարայիք , թէ եւ մեծագոյն մասամբ Նրուսողէմի շինութեան ցանկացողք էին , . այլ առ ահի . . . չէին համարձակէր հոգեւոր Հօրդ մերձեւնալ :

«Իսկ անոնք ոյք փաղադոյն ցրտաշած էին ՚ի սիրոյ Նրուսողէմի , աւելի եւս հեռի կը փախչէին . որով Հայրաբնակ պանդխտարանդ սիրողներէն և թէ չսիրողներէն միահամուռ դու տարիւրած ստուգիւ ճգնատառնի կերպարանքն առած էր :

«Այս Զայր իմ, անոր համար որտա-
տոջոր կը յեղեղէիր ամեն օր, թէ «Վայ
ինձ. զի ընդ երկար եղեւ սրանդըն
առ թիւն իմ, զի բնակեցայ ես ի վը-
րանս Կեդարու» : Այլ ներէ՛ Սրբա-
զան Զայր . որ այդ բացադանչու-
թեանդ ան օրերը իմ անհամաձայն
դանուկս հոս անկեղծաբար խոստովա-
նիմ, ներէ՛ փայրիկ մի բացարձակ բաւել
ինձի, թէ ան պանդխտավայրը որ ձե-
զի Կեդարու վրան կը համարուէր ան
ատեն ինձի Աւետեաց որբավայր թը-
ւեցաւ :

«Վայ ան զի երբ Պօլեան գալով հան
Սրբաղնութիւնդ բաղմնալ գաաց, ըս-
տիպուեցայ՝ մէկէն աղաղակել ուրա-
խութեամբ ըստ Գաւթի, թէ «Զա-
տեալ իշային սաք մեր առ դրունս քո՝
Լըուսաղէմ» :

«Ինչ քաղցր էին ան վայրկեանները,
յորում Սրբաղնութեանդ հայրական
սէրն ու գործը կը վայելէի . իսկ հիմա
ախտս . այն ամենաքաղցր տեսութե-
նէդ զըկուելով դրեթէ ստանձնած հո-
գեպարտար զըւարթութենէս իտպսո-
զըկուեցայ :

Այն քաղցր վայրկեանները ուր հա-
նապաղօր Սրբոյ Զօրդ ընկերացած ող-
գատիրական օգտակար խորհրդածու-
թեամբդ կը զմայլէի . միթէ՛ հետդ տա-
րիր . . . :

«Այն զըւարթագին ժամերը՝ որով
քու գեղեցիկ սկզբանցդ աղնուահամ
ճաշակը մաքիս մէջ կ'որոճայի, միթէ՛
չտո համարեցիր ինձի :

«Իհ, թողուցիր գնացիր որտիս վրայ
աղգային յառաջադիմական ձեռնար-
կութեանց հիմնադիրը, միթէ՛ ես կըր-
նամ մոռնալ անոր ճարտար հիմնադիրը :

«Թող ոտեր ու բերմն Սրբազան հայր,
հարցնել զաղնուէ Լըուսաղէմի, և
զընտութենէն . վասն զի կը սիրեմ զնո .
կը սիրեմ և զձեզ որ գիշեր ցերեկ ա-

նոր և Աղգիս բարեշնուութեան համար
ձենձերեղով անարտունջ կը դահուիք :

«Վլ ինչ կ'ըսէ թող լսէ . տար ըս-
տուգութիւնը ահա ես անձամբ վե-
րահասու եղայ, ճշմարիտ է այն ճաճ
կախորձ առածը թէ մարդու մը ինչ
օգուտ էր ըլլալը երեք նշանաւոր մի-
ջոյսու կը հաստատուի . այսինքն, դի-
նեղաւորձ ընկերութեան առեւտրա-
կան յարաբերութեան, և կամ պոն-
դիակեցութե և ուղեկցութեան մէջ :

«Վառլին երկուքով՝ ձեզի իսպառ
վիճակակից չըլլալուս, անհնար էր վե-
րահասու ըլլալ . իսկ երրորդ միջոցին
մասնակցութեան այնքան բարեբաղդ
գտնուեցայ, մինչեւ Լգիսպատկան աշ-
խարհահոջակ բրգանց ստորադ ու-
ղեկեցայ Վեհիգ :

Հոն ո՛վ կ'հաւատար, որ Սիկնիսի
անհեթեթ պարանոցին քով նստել
ետեւ, պառուսկան Զայր, այն հրա-
շակերտ քարակարկառն ալ վերելա-
կելով մինչեւ բուրդին սարաւանդակը
պիտի հանգչէիր :

«Ճշմարիտը բտելով՝ վերելակելու
սկսած ատենէդ այնպէս կը կարծէի, թէ
հսկայաշնուութեան կէտը հասած՝ ա-
ւելի յառաջ երթալէ պիտի հրաժարիք,
վասն որոյ մտօքս այնպէս ըմբռնեցի,
որ եթէ առանց վհատելու և զանգի-
տելու կարիստատորին հասնելու կա-
րող ըլլայք, աղգային արդար իրաւանց
խնդրոյն դժուարութիւնն ալ ոտնկո-
խելու կը յաջողիք անկասկած :

«Այս յանկարծադէպ խորհուրդը
մաքիս մէջ խնամով տեղաւորելէ ետեւ
դարձայ եօթնահարաչեան բուրգին, ու
բուն հսկայաշար աստիճաններուն և
մանուածոյ հետցըր վրայ անտեսանե-
լի եղած էիք, և տակաւ տակաւ բարձ-
րացնելով անկարկութիւնս մինչեւ սա-
րաբունը հասուցի . Եստուած իմ, ինչ
կը տեսնեմ . . . հոն Սրբազան Զայրու-

թիւնդ արաքահաս հանգչեր էր պերճ
ճութեամբ . հոն փառաւոր դուրս
բուրգին ահաճիւք բարձրութենէն շո
ղացներով խորհրդոյս լուծումը կը շնոր
հէիր վեմում թեամբ . ալ յաղթական
դարձիւք կրտսրասէի ես ալ բերկրաւոր
համբերութեամբ . . . :

« Հատար և աւերցուցիր ծանուցա
ներով՝ որ պատկառելի անունդ գա
գաթնաբուրգին վրայ քանդակել տը
լած ես . յորմէ իրաւունք ունեցոյ
հետեւեցնել . թէ օր մը Միգային ընդ
հանուր իրաւանց և օգտին համար տա
րած յաղթութեանդ փառաւոր յիշա
տակը ոչ միայն համադրեաց իւրա
քանիւր սրտերուն վրայ սիրտի դրոշ
մուխ , այլեւ Պատմութեան անջնջելի
էջերը սկիւտաւիւք պիտի արձանագ
րուի . որպէս զի ետեւէ եկող մեր զաւ
կըները և թուները նիւթական ստաշ
ւածոյ հետ այս անմահ յիշատակն ալ
անկորուստ սիրով ժաւանդեն . . . :

« Վհա այս օրինակ ազգասիրական ջա
նից և աքնութեանցդ փորձը ակներև
տեսներով ստիպուեցայ փարիլ սիրովդ
թող խմանայ աշխարհ , թէ ես անանկ
մէկուն սիրահարեցայ , որ ինձի կեանք
տուող սիրելի Միգիս վերականգնու
թեան նիւթական և բարոյական տա
րերքները աճեցընելու և արգիւնտու
րելու համար զօրհանապաղ փոյթե
ռանդն կը ձգնի :

Մշտապէս թիւն , վեշտ , բամբասանք
և ամեն կերպ տառապանաց հարուած
ները յանուն Միգին քանի որ դէմն
եղեն , իրեն փառք և պարծանք կը հա
մարի :

« Վասն որոյ սիրելի և յաւիտեան
պիտի սիրեմ զձեզ Հայր պատուական .
թէ եւ քաղցրափայլ տեսութենէդ դը
կուեցայ , այլ հայրական սիրոյդ փա
ռաւոր յիշատակաւ կ'ապրիմ հոս հը
րաշատէս . . . :

Վեշտ արանցելի հեղանիւթ է սերը՝
Հայր իմ , որ այսպէս մարդուն սրտին
և ոգւոյն մէջ սրբամարտաւ ծաւալե
լէ ետեւ՝ յաւիտեան կ'ապրի , վասն զի
ճշմարիտ սերը գերեզման չունի :

« Հոն աստուծոյ երկրպագելի Տա
ճարին մէջ Հայր իմ՝ խնկարկած ժամա
նակդ յիշէ . որ ես ալ հոս սիրոյս բուր
փառաւրքոս սրտիդ հոյակապ տա
ճարը մտած ջերմեռանդութեամբ կը
խնկարկեմ . որպէս զի սիրոյ յաւիտե
նական ԱՂԲԻԻԲԸ աւելի ևս փառա
ւորուի :

Հոն Մատուածային լուսավառ սրբ
բաղարը մտած փառաբանութեամբ
նախատօնակ կատարած ատենդ միտքդ
բեր՝ որ ես ալ հոս սրտիս սիրոյ ջահե
րը լուցած սրբոյ հօրդ նախերգանդ
կը դադարեմ , որպէս զի սիրոյ անսպառ
ԼՈՅՍԸ տեսներով բարեհաճի մեր սրտի
նորարժարձ ջահերը վառ ՚ի վառ պահելը :

« Վ յառհետեւ աղգային մանկտին
ինձի ընկերելով Սրբազան հօրդ հա
մար Սաղմոսերգութիւնը վերառաքէ
բերով . « Օրհնեցէ՛ դքեզ տեր՝ ՚ի Սի
օնէ . և տեսցես դու զբարութիւն
Ղերբապաղէ՛մ զամենայն աւուրս կե
նաց քոյ :

« Վ մաշեցեն և յետո դարձցին ա
մենեքեան՝ ոյք ատեն զՍիօն :

« Հաճեցէք ընդունել այս իմ սիրա
լիւր երգերս , որ ներկայիւ ծրարեալ
սրբոյ Հօրդ կը ձօնեմ . հաճեցէք սիրոյ
նախնձայ երախայրիս Հայր պատուա
կան , ընդգրկել , և փոխարէն Չեր կեն
սապարար օրհնութիւնները զեղու
առատաբար :

Վ մենապատիւ և սրբազան Հօրդ
կամ մնամ ամենախոնարհ ծառայ :

* * *

ԻՇԽԵՆՈՒԹԵԼՆ ՀԵՍՏՕ՝ ՀՈՎԻԹԵ

Հովիւ մը կար խիտ բարեսիրտ՝
 Պաշտօնին մէջ չունէր հանգիստ .
 Հաւատարիմ կ'աշխատէր միշտ ,
 Եւ վիճակէն դո՛հ էր իւր սիրտ :
 Գլժածն Լստուած յերկնայ տեաւ ,
 Իւր գլխով իւր հոգի բացաւ .
 Շուտով հովիւն եջաւ հարուստ ,
 Չէր մտածէր ալ իւր սոգորստ :
 Քանզի հասաւ աւարութեան ,
 Հասարակաց եղաւ իշխան .
 Կանգնեց պալատ մը հոյաշէն ,
 Շքեղ էին կահերն ամեն :
 Բարեկամներն յաճախակի ,
 Յայց կ'երթային շնորհաւորի .
 Բայց երբ դռնէն դուրս կ'երէին ,
 Օարմանք պատէր զամենեւին :
 Հետաքրքիր եղան հարցին ,
 Հարստացեալ այն իշխանին .
 « Ի՞նչ մեկնութիւն արդեօք ունի »
 « Օյոգ տրեխը դրան ետեւի :
 — Լտնը , ըսաւ իշխանն արդար ,
 Նախկին կենացս էն ազդարար .
 Որքան մանեմ դռնէն ելլեմ
 Հովուական խեղճ կենանքս յիշեմ :
 Չը խրոխտամ վերայ այլոց ,
 Չը կարծեմ զիս ժառանգ գահուց ,
 Չը ճարակուիմ յախտէն դուռը ,
 Որ չտեմ վերջն աւանդ , տիրոն :
 Ինչպէս շատերն երբ վիճակին
 Բարւոք անանան շուտ կը փոխուին .
 Յոխորտանօք կը փրքանան ,
 Կրեալ ոգի վատ ետութեան ,
 Լնջուչս դձուճ մ'էի յառաջ ,
 Տէրըն լրաւ զիս իշխան քաջ .
 Նորա շնորհիւ հասայ փառաց
 Կը փայտեմ այժմ առատ հաց :
 Պուցէ կրկին մերկացրնէ
 Օ խ իւր շնորհած բարիքներէ .
 Պուցէ մատնէ միանգամայն
 Քան զաւազկնն թշուառութեան :

Ուստի ինչո՞ւ հասարակաց
Խաղաւ, մերժեմ՝ ըրած հայցուած,
Ինչո՞ւ խեղճին չիլժն արտասուաց
Շուտ չը սրբեմ իբր հայր գթած — :

Ուստի ո՞վ դու ապիկար մարդ
Ճանչցիր բարիքն որ ունիս արդ
Տրեխն հավուին սու օրինակ
Յիշէ նախկին վիճակդ անարգ :

Յ. Ս. Կեօնիւհճեան

Յաջորդ խոսքի խոսքացած նամակն ահա
իւ հրապարակէն :

ՆԱՄԱԿ ՊԵՐՈՒԻՆԻՆ

ՆԻ

ՅՕՂՈՒԱԾ

Արդարեւ շատ քաղցր էր ինձ պան
դիստութեանս մէջ մեր հայրենակից
ներին հետ գտնէ զըռցելով արգիւ
նալից նիւթերի վրայ մխիթարութիւն
գտնել : Եւ ահա այս մասին Գեր. Սի
մեօն Եպիսկոպոսը, երբ բարեհաճիլ էր
չնորհ բերիլ այս տեղ, մի ամենայար
մար միջոց տուաւ, պատուիրելով թէ՛
երբեմնապէս պատուական « Սիօն »
ամսագրի թերթերում ցանկալի կը լի
նին բովանդակելու զանազան, մեր
վիճակին յարմար նիւթեր, որոնք առ
հասարակ Եւրոպական լեզուներից
պարտաւորեցայ քաղել կամ թարգմա
նել, ինչպէս Գերմանիէնից այս հե
տեւեալ նիւթը գործաւորների հարցի
վրայ, որ մեծ չտի է առիլ և առնում
օր ըստ օրէ : Ուրեմն խնդրումեմ ներ
կայացնել եթէ բարեհաճիք (1) Սիօն պապ
ամսագրի թերթերով նամակիս հետ

առ այժմ այս հետեւեալ նիւթը մեր
հայրենակիցներին :

Սիօնի Խմբագրութեանը մտերիմ
բարեկամ. Սիմոն Տ. Գ. Մկրտչեանց
Վերին—Ագուլցի :

Վ. ԷՃ Երամագլխոյ և գործաւոր—Սիմոն Դէ :

Այս տարուայ սկզբից սկսած՝ Գեր
մանացւոյ ընկերական յարակցութիւն
ներում մի բողբոջին նշանաւոր յեղա
փոխութիւն ելաւ, որի ազդեցութիւն
նով բաղմնացան գործատուները և ա
ռաջ գնացին : Սրանից անմիջապէս այն
հետեւեցաւ, որ մի կողմանէ դրամա
գրուիւր քիչ ձեռք մտաւ և աշխատան
քի համար գործ գրուեցաւ : Միւս կող
մանէ դրամագլխոյ մեծ զօրութիւնը
ճնշեց ձեռագործների վիճակը և գոր
ծաւորների մեծ մեծ խումբը կենդու
նայրեց արհեստագործութեան մի մի
կէտերում : Այս հակադրութիւնը այ
ժմ անտեղի է հասիլ, որ այսօրուայ
օրը քաղաքական հաստատութեան
մէջ, այսպէս ասել դեռ միայն երկու
դասակարգ կայ, որոնցից մինը փար
թամուլութեան մէջ հրճուում է, այն ինչ
միւսը այնչափ աշխատում է, որ կա
լողանայ մարդու արժանաւորութեա
նը համեմատ ապրիլ : Այս երկու դա
սակարգը կազմում են կալուածատէրե
րը և գործաւորները : Այս խիստ հա
կադրութիւնը դրամագլխոյ և գործա

(1) Առ այժմ ներկայ յօդուածը անխափոխ հրա
տարակելով Սիօնի Խմբագրութիւնը կը յուսայ, որ
Պ. Մկրտչեանցը այսուհետեւ առաւել ընտիր միան
դանայն մեր ազգի կարօտութեանցը համապատաս
խան յօդուածներ կը խրվէ :

ւորու թեան մէջ այնպիսի վէճ բացա-
րաւ , որ նոր ժամանակներս աւելի
մեծանալով , սկսում է տէրութեան
միութեանը սպառնալ : Այս պատճա-
ռով այս տեղ այս հարցը առաջ է դա-
նում թէ ինչպէս յարաբերուած տէրու-
թեան իշխանութիւնը , օրէնստու-
թիւնը գործաւորները արդիւնքի հետ :
Այդպէս թէ՛ մենք կամենանք այստեղ
մի քանի խօսքերով այս մեծ խնդիրը
լուծիլ , քանի որ այս տարւոյ ամենա-
մեծ մտածողները իրանց պատմութիւնը
մինչեւ այժմ զուր կը թեցին որս վրայ :
Աւելի մեր գիտաւորութիւնն է միայն
զանազան ընկերակիան ձեւերը ներկա-
յայնիլ , որոնք ժամանակիս ընթացքին
մէջ կազմուել ին , և վերջը այն կէտը
նկարագրիլ , որի վերայ , մեր հայեաց-
քով , տէրութեան կառավարութիւնը
գործաւորներու հարցի դէմու դէմ
կանգնելու է : Ահա այս հետեւութիւնը
ձեւերն են զանազանելու :

Ի յաջորդէն :

ԺԱՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՔ

ՍՈՅՆ ԱՐՄԱՅ ՄԷՋ ՊԱՏԱՀԱՆ ԱՆՅՐԵԲԸ

12 Աղէքանդրիւյ մեր արդայ թղթա-
կիցը կը ծանուցանէ արդային բարե-
խնամ վարչութեան կողմանէ Ս. Աթու-
ռոյս սեպհական կալուածոց արդար
խնդրոյն քննութեան համար խրկուած
վասպուրական աշխարհին բարեխնամ
Առաջնորդ , և միաբանութեանս կող-
մանէ երեսփոխան կարգուած . Գեր .
Տ . Տ . Իգնատիոս և Սիմէօն Սրբազան
Աբբայի պիսկոպոսունք խաղաղութեամբ
ժամաներ են յիշեալ նաւահանգիստը
և արժանաւոր պալուով հիւրընկալուած
են աղգայնոց կողմանէ :

Այն ծանրակշիռ խնդրոյն վերայ

մինչ յարդ միաբանութեանս յարգած
լուծութիւնը արդային բարեխնամ Վար-
չութեան արգարոյցի դատողութեանը
մասին էր , նկատելով թէ անշուշտ
վախճան մի պիտի տայ . և մանաւանդ
աղգային լրագրաց ոմանց ճշմարտու-
թիւնը քաջ ճանաչելով ըրած դիտու-
ղութիւնն էր , որ զվեղ հարկագրեց
լուելաւ ժամ մի , տեսնելու հետեւու-
թիւնը : Այնպէս թիւնս գոհ է Առ-
գային վարչութեան ըրած ընտրու-
թեանը , այն է Գեր . Իգնատիոս Սրբ-
բազան Աբբայի Ապիսկոպոսի նման բա-
րեբարոյ և քաղաքագէտ անձ մի այս-
պիսի խնդրոյ մի քննիչ ու իրաւարար
կարգելուն : Եւ նորին Արքանդութիւ-
նը ալ անշուշտ գիտէ իւր պաշտօնը
որ մահու և կենաց խնդիր մի է : Առ-
այժմ այսչափ միայն կը խօսիմք և կ'ըս-
պասեմք ժամանակին տակը պտղոյն :

17 Կորսի նախկին առաջնորդ Գեր .
Տ . Յովհաննէս Սրբազան Աբբայի
կողմէ Ուշուռնի անօրինական Ս . տե-
ղեաց ուխտ մատուցանելու նպատա-
կաւ հասաւ ՚ի սուրբ Աթուռ : Ամեն .
Ս . Հայրը լսելով նորա գալուստը ընդ-
յառաջ մի վարդապետ և մի Աստիճի-
խրկեց ՚ի պատիւ :

19 Ի հայցի դժբաղդ հրեայ մի գի-
շերը քունը գլուխը դուրս ելնելուն՝
անգիտութեամբ ջրշեղջի մի (սարնիճ)
մէջ ինկալով անմիջապէս ջրառոյղ խեղ-
դուեցաւ : Ահա անզգուշութեան մի
արդիւնք . քանի ներ այսպիսի յանկար-
ծամահ զոհեր են իրենց կեանքը . ան-
զգուշութիւն մի , ջրհորոյն և այն բե-
րաններն չգոյցել , և ոչինչ առիթով մի
կեանք մի տալ , և եթէ միտիմարուե-
լու առիթ մի ունենալ , ըստ հեթանո-
սական մոլոր գաղափարաց , ի՞նչ ը-
նենք ճակատագիրն այսոյն է եղեր :
Ո՛ր տգիտութիւն՝ մինչև յերբ քու
սեւաթոյր քողդ մարդկային աղբի վե-

րայ թանձրամած փառաւերս է :

Տրուսիացւոց արդարասէր կառաւարութիւնը որ իւր ամեն հսկանող կողմէն միապէս գութ ու խնամք ունի, Տրուսիացւոց մեծանուն կառավարութիւնն կ'ըսեմք որ իւր հը պատակասէր ջանից արդեամբը վերջին օրերս իւր իշխանութեւն տնօրէն բարձրացոյց Եւրոպիոյ Կայսերաց հաւատարմէն իցէ թէ պատուանունն ալ ժառանգէ, Ս. քաղաքիս բնակչոց խորին շնորհակալութիւնն ընդունելու պատճառն ու առիթն ունեցաւ իւր մեծագործութեամբը քաղաքիս մէջէն անտանելի և միանգամայն զլուելի առարկայ մի վերցնելով : Ինչպէս գիտէ աւանդ որ ուրիշական (միսէիսկիք) անսին փոխադրական ըլլալը, և դժբախտաբար շատ քաղաքներու մէջ կը գտնուին ուրուկներ, բայց նոցա համար քաղաքէն դուրս տեղ յատկացեալ է : (ինչպէս Լ. Պօլսոյ մէջ Իւսկուտորի կողմը) : այս բարեբախտութենէն սուրբ Քաղաքս զրկուած էր, և որ աւելի ցաւալին էր Ս. Թոմոյս ամենամօտանող բնակած էին, այնէ հարաւային կողմը պապը Նեալի պատուով ըստ արտաքին կոչուած զբան մօտ : որ ըստ մեզ Փրիչոյ գութն կ'անուանի : Ենթադրաց և յաճախորդաց մեծ զոռանք կուտային իրենց աներես մուրացիանութեամբը, և շատ ժամանակ մասնաւոր գանկատներ կը լուէր անտարբերութեւ համար :

Եյս զոռելի բնակիչները Տրուսիացի այցելուաց ուշագրութիւնը գըրաւելով, իրենց կառավարութենէն խնդրած էին միջոց մի գտնել աննեց բարձմանը Ս. քաղաքէս Բ. Կառավարութենէն խնդրելու : Մարդասէր կառավարութիւնը, առանց վնասելու նոցա (որոշակեալ) իրաւանց, իւր կառավարութեւ պաշտպանութեան ներքեւ ընկերութիւն մի կազմելով յատուկ տեղ մի հաստատուել որոշեց նոցա

բնակութեան, և քաղաքէս դուրս աւելման հարաւային կողմը մեծ շէնք մի շինել տալով, և ամեն պիտայքը հագարով, առ այժմ կ'եսէն աւելի այնտեղ ժողովեց, և օր ըստ օրէ մնացածներն ալ : Եյս մեծագործութեամբը մեծանուն կառավարութիւնը և բարեսէր ընկերութիւնը ոչ միայն Ս. քաղաքիս բնակիչները երախտապարտ ըրին իրենց, այլ և ամեն զանազան ազգաց այցելուները և ախառաւորք :

Եյս տղերքը գրած ժամանակնիս լսեցինք Աղգային սուրբ Փրիչեան հիւանդանոցի արդի նեղ վիճակը, զոր Աղգային ընդիրք ցաւ ի սիրտ գութեցին, և որ աւելի ցաւալին է՝ Սեծ. Փանոսեան Կ. Եֆէսոսիին աղգին աղքատասիրութեանը վրայ տածած յոյսը դերեւ երևելը տեսնելուն հրաժարիլ :

Երբ կ'ըսեմք այս տղերքը կը գրէինք առանց կարմրելու չկարողացանք մամլոյ յանձնել : Աղգաւ կրօնքով տարբեր ժողովուրդ մի հեռաւոր քաղաքներու թշուառաց օգնելու նպատակաւ Բարձրագոյն Կառավարութեւն մի կը բողոքէ, և կառավարութիւնն ալ պահ մի իւր անունին գործերը մէկ գիծ գելով, կարեկցաբար օգնելու կը մտածէ, և մտածութեան արդիւնքն ալ գործով կը կատարէ : Սիթէ մենք աղգաւ կրօնքով մի, և իցէ թէ շատերն ուսումնասիրած աղգականը գուցէ ծնողնիս կամ եղբայրնիս պատուարող շէնքի մի թշուառութեանը վրայ չլ'պիտի մտածենք : Եթէ չմտածելու չափ անտարբեր գտնուող անձ մի կայ, առանց կեղծի կ'ըսեմք, այնպիսին մարդկութեան թշնամի է : Սեծ. Աղգա յինք օգնելու եմք որչափ կարողութիւննիս կը հասնի. օգնելու եմք աղքատաց որոնք միմիայն իրենց յոյսը անհատի լուսնոյն վրայ դրած են. օգնելու եմք, որովհետ զի ընդունիմք այն երանին, զոր կուտայ կամաւ Աղգաւ

տացեան . « Երանի ողորմածաց զի նո-
քա ողորմութիւն դացեն » : Սենք
վատահ եմք Լ . Պօլսոյ աղքատասէր հա-
տարակութեան որ բաղմամբ՝ և կարօ-
տեղոյ միակ միութարութեան ապառ-
տանարանի անխնամ չթողուր , իւր
դարերէ ՚ի վեր ատուցած անունը չի
մոռցնելու համար , այն է Պօլսեցիք
աղքատասէր են . որով Սենք . Փանոս-
սեան էֆէնտին ալ խորհուսուելով կը
յարատուցնէ իւր ազգօգուտ գործը ,
որուն յաջողութեանը աղօթող և փա-
փաքող եմք :

— Երկայ ամայս բնած ցուրտը ըզ-
գալի եղաւ . շատերը կը վկայեն մինչ
ցարդ այսպիսի ցուրտ չըլլող . չորս
Ռուս ուխտաւոր կանայք զոհ եղան
այս նոր այցելութեն , հայր Աբրահամ
(Պաղիկ Բահման) անուանեալ բողա-
քէն վերադառնալուն՝ ուր Սիկի
բարերուն դուրսէն ուխտ ընելու
գացած էին :

— Ժամանակէ մը ՚ի վեր Ս . քաղաքիս
մէջ զանազան գողութիւններ կըլլայ ,
և կառավարութեան մինչ ցարդ բնած
խուղարկութիւնը արդիւնք մի չու-
նենարեն՝ ստիպուեցաւ բոլոր կառ-
կածելի Թէլլակները բանտարկել և
մանր բնութեան առկ ձգել :

— Այլիկիոյ վիճակէն , այսինքն Օէյ-
թուն , Սարաչ , Ենթաի և այլ քաղաք-
ներէն և գիւղերէն 160 էն աւելի բա-
րեպաշա ուխտաւորք յաջողութեամբ
Ս . Լթուս հասան և տակաւին շա-
տերն ալ գալու են : Եյս ջերմեամեղ
ուխտաւորները իրենց հետ քանի մի
նամակներ բերած են տեղական իշխան-
ներէն և եկեղեցականներէն , որով
նախ շնորհակարարութիւն կը մատուցա-
նեն Լթուս Ս . Պաարիարին Օէյ-
թունի իշխանաց վերադարձին և դրպ-

րոյներու վրայ ունեցած խնամքին ,
և ապա կը յայտնեն որ կրօնափախու-
թիւնը իսպառ վերցուած է , Օէյթուն-
նի հռովմէական վարդապետը հեռա-
ցած է , արարդամիտ և խաբուած կրօ-
նափոխները վերստին իրենց մայրենի
եկեղեցւոյ ծոցը դարձած են , և քանի
մի թաղերուն մէջ հազիւ թէ երկու-
երեք անձնիք մնացած են , որ նոքա ևս
անշուշտ պիտի դառնան :

Եյս լուրերը խիստ ուրախական են
և նամակներու մէջ հրատարակութե-
արժանի տեղեկութիւններ շատ կա-
ցին , ամսաթերթիս տպագրութիւնը
արդէն լրացած լինելով՝ կը թողու մը
ուրիշ ժամանակի , Սիայն սյուշափը կ'ը-
սեմք , որ բոլոր նամակները միաբար
բառ ՌԻՍՈՒՄԵ կ'ազաղակեն : Լթուս
կարողութիւնը այնչափ կը ներէ , որ
միայն դատական գրքեր կ'ուղարկէ ,
ինչպէս առաջ ալ զրկած է : Բայց ե-
րանի թէ Ազգային կեդրոնական Վար-
չութիւնը եւս գոնէ մի քանի հատ ըն-
տիր դատախարակներ ղրկէր : Արդարեւ
շատ ցաւալի է և Ազգային ղգայմանց
դէմ , եթէ դատախարակութեան կող-
մէն անխնամ մնայ այն ժողովուրդը ,
որ թէպէտ ինքն անձեռնհաս է , բայց
իւր կարօտութիւնը ղգարով կը դռէ
այսօր . « Ո՛ր Օէյթուն , հեգ հայրե-
նիք , քո թշուառութեանդ միմիայն
դարման ուսումն է , ուսմամբ միայն
կրնաս ստանալ քո յառաջագիտու-
թիւնդ և ուսմամբ միայն կրնաս սրահ
պանել քո առաջին փոյտութիւնդ » :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ Ք

Ինչ որ կուղևս ընել ուրիշ մի բեղ , նոյնը բոլ անոր
Անպարտ .

Թէ շատ խօսիս կրնն չաղակրատ , թէ քիչ՝ տը-
ղեւ , ուրեմն մտածէ :

Իմաստուն :

ՅՈՒՑԱԿ ՈՒՍՄԱՆՆՑ ԵՒ ԼՍՏԻՃԱՆԱՑ

ՀԱՐՑԱԲԵՆԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՄՈՒԹՅԱՆ ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐ ԵՇԼԱԿԵՐՏԱՅ Ս ՅԵԿՈՎԲԵԱՆՑ ՎԱՐՋԱՐԱՆԻ

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԻ	Եկեղեցական Պատմական	Ճարտարա- նորարարական	Թոշակա- նորարարական	Գաղութարարական	Տաճարական	ՅԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ
Յակոբ Առաքելական Պատմական	բաժնալու	աւարտած	աւարտած	բաժնալու	բաժնալու	Մեքայէլ Սարկաւազ Եկեղեցական Պատմական բաժնալու
Կարապետ Տ. Ստեփանեան Տիգրանակերտացի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	
Գեորգ Յարութիւնեան Եղեռնացի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	լաւագոյն	լաւագոյն	
Գրիգոր Բարսեղեան Կեսարացի	լաւագոյն	լաւագոյն	բաժնալու	լաւագոյն	լաւագոյն	
Կարապետ Բարսեղեան Երասխերցի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	լաւագոյն	բաժնալու	
Կարապետ Տառնեան Հապրնդարահարացի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	լաւագոյն	
Գրիգոր Սարգսեան Կեսարացի	...	բաժնալու	...	բաժնալու	բաժնալու	
	Պատմական Ստորագրող	Բերական նորարարական	Թոշակա- նորարարական	Գաղութարարական	Տաճարական	Ս. ԱԹՈՌՈՑԵ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՄՈՒԹՅԱՆ ԱՐԹ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԼՈՒՍԱՐԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԹԱՐԳՄԱՆ ՍՐՈՑ ԱԹՈՌՈՑԵ ՆԵՐՍԵՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԵՄԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԹՈՎԹԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Տ. Հ. Թ. ՍԱԿԱԼԱՆԵԱՆՑ Յ. Մ. ԲԱՍՏԱՆԻ
Գաբրիէլ Կարապետեան Խարբերդցի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	...	...	
Մելքոն Յակոբեան Թրակացի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	լաւ	...	
Ներսէս Պաղտատարեան Լիւթաիցի	լաւագոյն	բաժնալու	լաւագոյն	բաժնալու	...	
Ընդակ Յովսէփեան Կարնեցի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	...	...	
Սարգիս Պողոսեան Էջրիանուպոլսեցի	բաժնալու	բաժնալու	լաւագոյն	...	...	
Սարտիրոս Յակոբեան Երասխերցի	բաժնալու	լաւագոյն	լաւագոյն	բաժնալու	...	
Կարապետ Ստեփանեան Բերիացի	լաւագոյն	լաւագոյն	բաժնալու	...	...	
Թադւոր Գրիգորեան Էջրիանուպոլսեցի	բաժնալու	բաժնալու	բաժնալու	լաւագոյն	...	
Յարութիւն Յակոբեան Կեսարացի	բաժնալու	լաւագոյն	բաժնալու	լաւագոյն	...	
Արտուր Գորսեան Օվաճաղցի	բաժնալու	լաւագոյն	բաժնալու	...	...	
Էրասմոս Տ. Վարդանեան Տուփիցի	բաժնալու	լաւագոյն	...	լաւ	...	
Կարապետ Տ. Յովհաննէսեան Թրակացի	բաժնալու	լաւագոյն	բաժնալու	լաւագոյն	...	
Կարապետ Թովմասեան Չանաքապոլսեցի	լաւագոյն	լաւ	...	լաւագոյն	...	
Գեորգ Տ. Յարութիւնեան Խանդեղցի	բաժնալու	լաւագոյն	...	բաժնալու	...	
Գեորգ Սարգիսեան Երասխերցի	լաւագոյն	լաւագոյն	...	լաւ	...	
Յարութիւն Պաղտատարեան Լիւթաիցի	լաւագոյն	լաւագոյն	...	լաւագոյն	...	
Կարապետ Ընդակեան Կեսարացի	լաւագոյն	լաւագոյն	...	...	...	
Մելքոն Ստեփանեան Վանցի	լաւագոյն	...	...	լաւ	...	
Սիմէոն Լասուաճառարեան Լաւոգիկեցի	...	լաւ	...	...	...	
Ընդեքանդր Յովսէփեան Եղիստացի	...	լաւագոյն	...	...	...	
Գաբրիէլ Պողոսեան Եղիստացի	...	...	...	...	...	
Մեքայէլ Գրիգորեան Երասխերցի	...	...	...	...	...	

8 7 3 7 4 2 0 7 4 3 8 7 3 4 0 0 7 3 3 4 0 3

REMARKS		DATE		TIME		PLACE	
1		1870		10		10	
2		1870		11		11	
3		1870		12		12	
4		1870		13		13	
5		1870		14		14	
6		1870		15		15	
7		1870		16		16	
8		1870		17		17	
9		1870		18		18	
10		1870		19		19	
11		1870		20		20	
12		1870		21		21	
13		1870		22		22	
14		1870		23		23	
15		1870		24		24	
16		1870		25		25	
17		1870		26		26	
18		1870		27		27	
19		1870		28		28	
20		1870		29		29	
21		1870		30		30	
22		1870		31		31	
23		1870		32		32	
24		1870		33		33	
25		1870		34		34	
26		1870		35		35	
27		1870		36		36	
28		1870		37		37	
29		1870		38		38	
30		1870		39		39	
31		1870		40		40	
32		1870		41		41	
33		1870		42		42	
34		1870		43		43	
35		1870		44		44	
36		1870		45		45	
37		1870		46		46	
38		1870		47		47	
39		1870		48		48	
40		1870		49		49	
41		1870		50		50	
42		1870		51		51	
43		1870		52		52	
44		1870		53		53	
45		1870		54		54	
46		1870		55		55	
47		1870		56		56	
48		1870		57		57	
49		1870		58		58	
50		1870		59		59	
51		1870		60		60	
52		1870		61		61	
53		1870		62		62	
54		1870		63		63	
55		1870		64		64	
56		1870		65		65	
57		1870		66		66	
58		1870		67		67	
59		1870		68		68	
60		1870		69		69	
61		1870		70		70	
62		1870		71		71	
63		1870		72		72	
64		1870		73		73	
65		1870		74		74	
66		1870		75		75	
67		1870		76		76	
68		1870		77		77	
69		1870		78		78	
70		1870		79		79	
71		1870		80		80	
72		1870		81		81	
73		1870		82		82	
74		1870		83		83	
75		1870		84		84	
76		1870		85		85	
77		1870		86		86	
78		1870		87		87	
79		1870		88		88	
80		1870		89		89	
81		1870		90		90	
82		1870		91		91	
83		1870		92		92	
84		1870		93		93	
85		1870		94		94	
86		1870		95		95	
87		1870		96		96	
88		1870		97		97	
89		1870		98		98	
90		1870		99		99	
91		1870		100		100	
92		1870		101		101	
93		1870		102		102	
94		1870		103		103	
95		1870		104		104	
96		1870		105		105	
97		1870		106		106	
98		1870		107		107	
99		1870		108		108	
100		1870		109		109	
101		1870		110		110	
102		1870		111		111	
103		1870		112		112	
104		1870		113		113	
105		1870		114		114	
106		1870		115		115	
107		1870		116		116	
108		1870		117		117	
109		1870		118		118	
110		1870		119		119	
111		1870		120		120	
112		1870		121		121	
113		1870		122		122	
114		1870		123		123	
115		1870		124		124	
116		1870		125		125	
117		1870		126		126	
118		1870		127		127	
119		1870		128		128	
120		1870		129		129	
121		1870		130		130	
122		1870		131		131	
123		1870		132		132	
124		1870		133		133	
125		1870		134		134	
126		1870		135		135	
127		1870		136		136	
128		1870		137		137	
129		1870		138		138	
130		1870		139		139	
131		1870		140		140	
132		1870		141		141	
133		1870		142		142	
134		1870		143		143	
135		1870		144		144	
136		1870		145		145	
137		1870		146		146	
138		1870		147		147	
139		1870		148		148	
140		1870		149		149	
141		1870		150		150	
142		1870		151		151	
143		1870		152		152	
144		1870		153		153	
145		1870		154		154	
146		1870		155		155	
147		1870		156		156	
148		1870		157		157	
149		1870		158		158	
150		1870		159		159	
151		1870		160		160	
152		1870		161		161	
153		1870		162		162	
154		1870		163		163	
155		1870		164		164	
156		1870		165		165	
157		1870		166		166	
158		1870		167		167	
159		1870		168		168	
160		1870		169		169	
161		1870		170		170	
162		1870		171		171	
163		1870		172		172	
164		1870		173		173	
165		1870		174		174	
166		1870		175		175	
167		1870		176		176	
168		1870		177		177	
169		1870		178		178	
170		1870		179		179	
171		1870		180		180	
172		1870		181		181	
173		1870		182		182	
174		1870		183		183	
175		1870		184		184	
176		1870		185		185	
177		1870		186		186	
178		1870		187		187	
179		1870		188		188	
180		1870		189		189	
181		1870		190		190	
182		1870		191		191	
183		1870		192		192	
184		1870		193		193	
185		1870		194		194	
186		1870		195		195	
187		1870		196		196	
188		1870		197		197	
189		1870		198		198	
190		1870		199		199	
191		1870		200		200	
192		1870		201		201	
193		1870		202		202	
194		1870		203		203	
195		1870		204		204	
196		1870		205		205	
197		1870		206		206	
198		1870		207		207	
199		1870		208		208	
200		1870		209		209	
201		1870		210		210	
202		1870		211		211	
203		1870		212		212	
204		1870		213		213	
205		1870		214		214	
206		1870		215		215	
207		1870		216		216	
208		1870		217		217	
209		1870		218		218	
210		1870		219		219	
211		1870		220		220	
212		1870		221		221	
213		1870		222		222	
214		1870		223		223	
215		1870		224		224	
216		1870		225		225	
217		1870		226		226	
218		1870		227		227	
219		1870		228		228	
220		1870		229		229	
221		1870		230		230	
222		1870		231		231	
223		1870		232		232	
224		1870		233		233	
225		1870		234		234	
226		1870		235		235	
227		1870		236		236	
228		1870		237		237	
229		1870		238		238	
230		1870		239		239	
231		1870		240		240	
232		1870		241		241	
233		1870		242		242	
234		1870		243		243	
235		1870		244		244	
236		1870		245		245	
237		1870		246		246	
238		1870		247		247	
239		1870		248		248	
240		1870		249		249	
241		1870		250		250	
242		1870		251		251	
243		1870		252		252	
244		1870		253		253	
245		1870		254		254	
246		1870		255		255	
247		1870		256		256	
248		1870		257		257	
249		1870		258		258	
250		1870		259		259	
251		1870		260		260	
252		1870		261		261	
253		1870		262		262	
254		1870		263		263	
255		1870		264		264	
256		1870		265		265	
257		1870		266		266	
258		1870		267			

Տատան Յովնանէն Պէյ :
 Տատան Յ. Ներսէս էֆէնտի :
 Տատան Պ. Մարգարէն :
 Տատան Պ. Նունէ օրիորդ :
 Տատան Պ. Սիմօն Պէյ :
 Տէր Յովնանէն Նաղարար աղա :
 Տէր Վրժանէն մահտեսի Գրիգոր աղա :
 Տըրմաբեան Յարութիւն աղա կեսորացի :
 Տօնիւն Գաղատացի Յակոբ աղա :
 Բէկիւն Մկրտիչ Պէյ . (2 օրի .) :
 Բէսիմ ճի սլաշի մահտեսի Մկրտիչ աղա :
 Փանտեան Գէորգ աղա :
 Փափաղեան Գէորգ Վարդ . (2 օրի .) :
 Փէշարմայճեան մահտեսի Մկրտիչ աղա :
 Փէշարմայճեան մահտեսի Սահակ աղա :
 Քամուլեան մահտեսի Անտօն աղա սոկերիչ :
 Քարակեօղեան Մկրտիչ աղա սրմաքէշ :
 Քաղախեան Առաքել աղա :
 Քէմահճեան Որդիկ էֆէնտի (2 օրի .) :
 Քէրէստէճեան Էնուր աղա :
 Քէշիկեան Յովնանէն աղա :
 Քէչապճեան Մարտիրոս աղա Սաղմիցի :
 Քընաճեան Յարութիւն աղա :
 Օհանեան Յակոբ և Բարսեղ աղայք :
 Օհան աղա :
 Փէնէճեան Յովակիմ աղա :
 Փերուհ Բարսեղ Պէյ :
 Փրէնիկեան Յակոբ էֆէնտի :

ՀԱՅ ՓԱՅ

Գաբրիէան Ստեփան աղա Անցի :

ՀԻՆ ՆԱԽԻԶԵԻԱՆ

Արժ. Մեսրոպ վարդապետ Սմբատեանց :

ՂԱՐԱԲԱՂ

Արժ. Արիստակէս վարդապետ Մէթրակեան :

ՄԱԼՂԱՐԱ

Մերովեճեան Յովակիմ աղա :

Պիճակեա՛մ մահտեսի Յովնանէն աղա :

ՄԱՐԱՇ

Սաւր Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետ : Նուէր Մեծ .
 Յակոբեան Աղայէ օր ՂԱՂճապետ Բիպր :
 Ճանրճեան մահտեսի Սարգիս աղա :

ՄԱՐԶՈՒԱՆ

Գեր. Գէորգ Արքեպիսկոպոս :

ՅՈՊՊԷ

Արժ. Աթանաս վարդապետ տեսուչ :

Մարթէսեան Զովբէփ աղա :

Ս. Մուրատեան Սիմօն աղա :

ՆԻԿՈՄԻԹԻԱ

Թանգարան վերձ սուրճեան Նիկոմիթիոյ :

Տէր Կարապետեան Մկրտիչ աղա :

Տէր Միսաեան Եղիա աղա :

ՈՒՆԵԱ (ԶԻՅՈՒՆ)

Սաւր. Յովնանէն եկեղեցւոյ վարժապետ : Նուէր Մեծ .
 Յակոբեան աղայէ օր ՂԱՂճապետ Բիպր :

Սաւր. Յակոբ եկեղեցւոյ վարժապետ : Նուէր Մեծ .
 մահտեսի Նաղարէթ աղայէ Ս. Գափաման :

Սաւր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարժապետ : Նուէր Մեծ .
 մահտեսի Նաղարէթ աղայէ Ս. Գափաման :

Սաւր. Աստուածամկն եկեղեցւոյ վարժապետ :

Սաւր. Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետ :

ՊԱՂԱՏԱ

Խակէնտէրեան մահտեսի Խաչիկ աղայ :

Խակէնտէրեան մահտեսի Խակէնտէր աղա :

ՊԵՐՈՒԹ

Արժ. Գէորգ վարդապետ տեսուչ :

ՍԵՐԱՍԻԱ

Գեր. Կարապետ Արքեպիսկոպոս :

Արժ. Պետրոս վարդապետ :

Ահարոն (մահտեսի) աղա :

Աշոհան Բարէշ աղա :

Տ. Թէոդորոսեան մահտեսի Մարտիրոս աղա .

ՍԵՒԵՆԿ

Արժ. Եփրեմ վարդապետ Եփեսոսցի :

Եղաւապեան Սարգիս աղա :

Իշմէնեան Պետրոս աղա Մատենցի :

Ենի գօնչեան Սարգսար աղա Անցի :

Սանտրգ. Էմինի կիրակոս աղա :

ՎԱՆ

Առաքելեանց մահտեսի Մարտիրոսեան Սարգսար աղա :

Խաչատուրեանց մահտեսի Մկրտիչ աղա :

Նաթանեան մահտեսի Համբարձում աղա :

Պօշտեանց Գէորգ աղա :

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Գեր. Յակոբ Սրբաղան Արքեպիսկոպոս :

Տէր Մարտիրոս Քէշիկեանց :

Աճմեան նաճառ. մահտեսի Յօհաննէն աղա :

Գուրումճեան մահտեսի Եղիա աղա :

Եէկէն Կարապետ աղա :

Զէրտէ սագալեան Գրիգոր աղա :

Ճանաղեան Առաքել աղա :

Միստեան Յօհաննէն աղա :

Միւթէվէլլի, Մկրտիչ աղա :

Նաճառեան Աւետիս աղա :

Շիրիկի Ղաղարեան Պետրոս աղա :

Չաղճեան Գէորգ աղա :

Պաղաղ Օհան աղա Երեմի միսրեան Ս. Յակոբայ :

Ս. Էրուսաղէմի միւթէվէլլի Յակոբ աղա :

Տէր Յակոբեան Վարդան աղա :

Տէր Կարապետեան Սարգիս աղա :

Փափաղեանց Յակոբ աղա :

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Գեր. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս (2 օրի .) :

Արժ. Գրիգորիս վարդապետ :

Բարեհամբաւ Լ. Դպրոցի :

” Մեսրոպեան Դպրոցի կիւմիւ շխանէի :

” Դպրոցի կիրասօնի :

Գաղապեան Յակոբ աղա :

Գրիգորեան Նիկողոս աղա :

Խըրաբէան Վարդան աղա :

Կիւլլէնիկեան Կարապետ աղա :

Կիւրճիեան Պօղոս աղա :

Մախօխեան Արիստակէս աղա :

Մեղաւորեան Սարգիս աղա :

Միստեան Յօհաննէն աղա :

Յակոբեան մահտեսի Ստեփան աղա :

Ս. Սեղաւորեան Խաչիկ աղա :

ՓԱՐԻԶ

Թիւրապեան Պետրոս աղա :

Յակոբեան Մարգար աղա :

ՔԻԼԻՍ

Յակոբ աղա Անցի . (2 օրինակ) :

Պայրամեան Կարապետ աղա . (2 օրինակ) :

Պամմաճեան Գէորգ աղա :

ՔԻՇՆԵԻ

Արժ. Գրիգոր վարդապետ տէր Ստեփաննասեան :

ՅԵՆԿ

Փ Ե Տ Ր Վ Ա Ր

ՂՀմարտութիւն և ստութիւն. (Զարդն. և Էրշ)	25
Հանդէս տարգեւաբաշխութեան Ժառանգաւորաց ուսումնարանի	31
Ըտենախօսութիւն Պ. Պ. Սուրառեանի	33
Ուղերձ յՕծումն Վ. Հայրապետի	41
Նամակ ՚ի Գահիրէ	41
Բարցական առակ	44
Պէտքնի նամակ. (Զարդնապէի)	45
ԺԱՄԱՆԱԳՐԱԳՐԱՅԷՐ. — ԳԵՐ. Տ. Տ. Իգնատիոս և Սիմէոն Ս. Եպիսկոպոսաց Եղեքսանդրիա հասնել նին : — Կարսի առաջնորդ ԳԵՐ. Տ. Յովհաննէս Ս. Եպիսկոպոս : — Իժբաղդ մահ : — Բրուսիացւոց բարեբարութիւնը : — Ներկայ ամսոյց ցուրար : — Օսմաղան գողութիւնք : — Կիլիկիոյ վիճակէն լուրեր	46—48

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն տիւս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ ութամսայ թղթով.
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէշիակէ հանդերձ ճանապարհի ծախարովը, կանխիկ վճարել :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուղղը, սէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դահեկան վճարէ :